

5.1.2010

Dnr: 18/D.a1/2010

Vuoigatvuohtaministtar Tuija Brax
Vuoigatvuohtaministeriija
PL 25
00023 Stáhtaráđđi

Ášši: Sámedikki cealkámuš vuoigatvuohtaministeriija 8.1.2009 ásahan bargojoavkku bargojoavkosmiehttamušas, mii guoská árvvoštallama suomelaš-norgalas-ruottelaš, jagis 2005 gárvvásmuvvan, davviriikkalaš sámekonvenšuvnna oktavuoda Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja maid daidda riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide, maidda Suopma lea čadnon.

Čujuhus: Vuoigatvuohtaministeriija bargojoavkosmiehttamuš árvalusa davviriikkalaš sámekonvenšuvdnan – árvvoštallan konvenšuvdnaárvalusa oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja daidda riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide, maidda Suopma lea čadnon (2009:18)

Sisdoallu

1. Láidehus	1
2. Bargojoavkku smiehttamúša láidehusoassi	2
3. Geahčastat artihkkaliidda	3
3.1 Kapihttal I: Sápmelaččaid almmolaš vuoigatvuodát	3
3.2 Kapihttal II: Sámiid stivren	9
3.3 III kapihttal: Sámi giella ja kultuvra	14
3.4 IV kapihttal: Sámiid vuoigatvuohta čáziide ja eatnamiidda	22
3.5 Kapihttal V: Sámi ealáhusat	29
3.6 Kapihttal VI: Konvenšuvnna čađaheapmi ja ovddideapmi	31
3.7 Kapihttal VII: Loahppamearrádušat	33

1. Láidehus

Sámedikki dievasčoahkkin lea giedahallan ášši čoahkkimisttis 16.12.2009 ja mearridan cealkit áššis čuovvovačča. Árvalus davviriikkalaš sámekonvenšuvnnas válmmaštuvvui, almmustahttui ja geigejuvvui Norgga, Ruota ja Suoma sámeáššiid ministeriijaide 27.10.2005. Árvalusa válmmaštallan bargojoavku gávnaha luobahangirjjiis; "Áššedovdijoavku vuolgá das ahte konvenšuvdnaárvalussii ja smiehttamuššii guoskevaš ákkaid joatkkagiedahallan dáhpáhuvvá golmma ráđđehusa ja sámedikkiid gaskasaš ovttasbargun".

Áššedovdibargojoavkku vuolggasaji vuostá Suomas sámekonvenšuvnna našunála joatkkaválmmaštallama vástte čohkkejuvvui viiddis našunála eiseválddiid bargojoavku, man bargun lei geahčadit davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaárvalusa oktavuoda Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja maid riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide, maidda Suopma lea čadnon. Bargojoavkkus ledje ministeriija ovddasteaddjit, geat bargojoavkkus ledje oktiibuot gávccis geaid lassin vel guokte vuoigatvuohtaministeriija čáli-ovddasteaddji.

Sámedikki lea ovddastan dušše okta sámedikki nammadan ovddasteaddji. Bargojoavkku smiehttamuš ovddasta ministeriija oainnuid, eaige sámedikki ovddasteaddji váikkuhanvejolašvuodát lean doarvái buorit. Sámedikki ovddasteaddji lea guođđán smiehttamuššii sierra loahppacealkámuša earenoamážit daid kommeanttaid olis, main bargojoavku ii leat doarvái bures váldán vuhtii sámeovddasteaddji ovdanbuktin ákkastallon oainnuid sámekonvenšuvdnaárvalusa oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará álbmotlaš láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide. Sámediggi guorrasa ovddasteaddjis Irja Seurujärvi-Kari loahppacealkámuššii. Sámedikki oainnu mielde bargojoavkku ásaheamis ja barggus ii leat doarvái bures váldon vuhtii sámiide vuodđolágas dorvvastuvvon kulturiešmearrideapmi.

Dán evttohusa, mii guoská sámiid kulturiešmearrideapmái guoskevaš mearrádusaid váldimis Suoma ráđđehushápmái vuodđun lea, nu movt ráđđehusas lea evttohuvvon (HE 248/1994 vp), ahte sámiid sajádat álgoálbmogin ja sin vuodđolágas dorvvastuvvon vuoigatvuohta giellaset ja kultuvrraset ovddideapmái dáhpáhuvvá sámiid (nappo sámi álbmoga) iežaset vuolggasajiin ja dáhtus. Iige nu movt dán dáhpáhusas, málle vuodul mii šiiitkeahhtá doarju válđoálbmoga. Sámedikki oaidnu lea ahte bargojoavkku ásaheamis ja bargojoavkku smiehttamušas ii leat gudnejahtton ON:a riikkaidgaskasaš álbmot- ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš soahpamuša 1 artihkkalis ovdan bukton álbmogiid iešmearridanriekti.

Sámediggi giedahallá cealkámušastis dárkilit bargojoavkku smiehttamušas ain artihkkal hávil. Sámediggi kommentere dušše daid artihkkaliid, maidda bargojoavkku smiehttamuš addá ákka. Sámediggi lea álgán cealkámuša válmmaštallama 30.11. smiehttamušas almmustuvvama mañnel. Sámediggi ii leat geargan áigevátnivuoda dihte čiekŋut buot bargojoavkku fuomášumiide ja evttohusaide ja várre rievtti dievasmahttit oainnuidis mañnel.

2. Bargojoavkku smiehttamušas láidehusoassi

Bargojoavkku smiehttamušas láidehusas gávnnavuvvo: "Smiehttamušas artihkkaliid guoskevaš loahppaoaviliin ii leat goittotge giddejuvvon fuomášupmi ILO-almolašsoahpamuša guoskevaš gažaldagaide, muhto leat váldon vuhtii dušše dat riikkaidgaskasaš soahpamušat, maidda Suopma lea juridihkalaččat geatnegahtton." Bargojoavkku smiehttamuš lea ruossalas, daningo bargojoavku lea giedahallan muhtun artihkkaliid buohta ILO 169-soahpamuša (mañnel ILO-soahpamuš) ovdal namuhuvvon áššis beroškeahhtá áššebáhpiriin masa Suopma lea čadnon ja dat jurddašannmálle lea ruossalas dan ektui maid bargojoavku lea ovdalaš cealkán. Áddejupmi, man mielde ILO-soahpamuš ii geatnegahtášii Suoma, lea boastut. ILO-soahpamuša juridihkalaš geatnegasvuohta Suoma ektui lea juo ovdal soahpamuša ratifiserema gávnnavuvvon sierra. Lei namalassii ráđđehusa evttohus riikkabeivviide sámiid kulturiešstivrejumi guoskevaš njuolggadusaid váldimis Suoma ráđđehushápmái ja eará láhkaásaheapmái (HE 248/1994 vp, s. 10).

Ráđđehusa vuodđoláhkaváljagoddi lea váldán vuhtii cealkámušasteaset ahte ILO-soahpamuš berre váldot vuhtii láhkaválmmaštallamis. Earenoamáš garrasit vuodđodorvováljagotti oaidnu boahhtá ovdan cealkámušas PeVL 30/1993 vp, mas giedahalhojuvvui evttohus almmolaš guolástanlága olaheamis guoskat dakkáražžan golmma davimus gieldda. Váljagoddi cealká (s.4):

"Váljagotti mielas gažaldatvuloš rievdadusa ii galgga ollášuhttit oba vuodđolágaásahanortnegis. Dán duogázin váljagoddi čujuha Riikkaidgaskasaš bargoortnega olis jagis 1989 dohkkehuvvon álgoálbmogiid sajádaga guoskevaš almmolašsoahpamuššii (n:o 169) ja daidda eará riikkaidgaskasaš soahpamušaide, mat namuhuvvojit váljagotti cealkámušas n:o 3/1990 vp."

ILO-soahpamuša oaidnit čatnat Suoma dihto ládje vaikko dat ii leat dan ratifiserenge. Smiehttamusa láidehusas celkojuvvon oaidnu, man mielde ILO-soahpamuš ii geatnegáhtašii juridihkalaččat suomelaš lánkaásaheaddji, lea daiguin ákkaiguin boastut. Láidehusas gávnnavuvvo ILO-soahpamuša ratifiseremii olaheaddji lánkaválmmaštallanviggamušaid váttis prosessii jagis 1990 rájes otná beaivái. Sámediggi gieđahallá dan gažaldaga dárkileabbo bargujoavkku sámekonvenšuvdnaárvalusa logu IV árvvoštallamis.

Láidehusa maŋemus bihtás gávnnavuvvo ahte "Konvenšuvdnaárvalus sisttisdoallá mánggaid mearrádusaid mat heivejit Suoma lánkaásaheapmái. Konvenšuvdnaárvalusas lea goittotge maid mánggat mearrádusevttohusat, mat leat ruossalasat vuodđolágain dahje eará našunála lánkaásahemiin. Oassi árvalusa evttohusain viiddidivččii Suoma dála riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid."

Vaikke bihtás bargojovkui biddjon barggu dáfus ii gávdno boasttuvuohta dan sánis sátnái guorahaladettiin, ferte gávnnavit, ahte sámekonvenšuvnna ulbmil sisttisdoallá odđa riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid šaddama Supmii, maiddái dainna lágiin ahte dála fámus leahkki našunála lánkaásaheapmi rievdaduvvo. Bargujoavku ii leat dán barggu čuvvon, muhto lea duhtan Suoma geatnegasvuodaid ja našunála lánkaásaheami árvvoštallamii logaldallama hámis. Dán oktavuodas bargujoavkku ásaheapmi ná viiddis ministerijajoavkkuin lea leamaš dušši, nugo maid viiddis smiehttamusa válbmenge. Loahppaoavilát čujuhit ahte bargujoavku lea duohtavuodas joatkán eanas ILO-soahpamuša dohkkeheami váste čohkkejuvvon iešguđetge joavkkuid bargguid iežaset suomelaš riekteortnega guoskevaš dulkojumiiguin.

Vuodđolága ii sámedikki mielas sámekonvenšuvnna dihte dárbbas rievdadit lánkahierarkiija dálá dulkonlínjaid mielde, daningo stáhta geatnegasvuota lea ollašuttit riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtasoahpamušaid sihke dálá ja boahtevaš mearrádusaid jagi 1999 vuodđolágain, mii dál lea ain fámus, earenoamážit dan 22 §:a mearrádusa mielde.

3. Geahčastat artihkkaliidda

3.1 Kapihttal I: Sápmelaččaid almmolaš vuoigatvuodát

Artihkkal 1: Konvenšuvnna ulbmil

Dán konvenšuvnna ulbmil lea duodašit ja nannet sámeálbmogii dakkár vuoigatvuodaid, vai dat sáhtá sihkarastit ja ovddidit gielas, kultuvrras, ealáhusaidis ja servodateallimis, nu unnán go vejolaš riikkarájiid dahkan heađušusaiguin.

Bargujoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Dušše sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat, nugo guolásteapmi, meahcásteapmi ja boazodoallu, gehččojuvvojit gullat sin vuodđolágas dorvvastuvvon kulturhámi biirii. Dainna ráddjehusain artihkkalevttohus sáhtá gávnnavuvvot oktiiheivvolažžan Suoma našunála lánkaásahemiin ja vástida daid riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid maidda Suopma lea čadnon. Artihkkalis dahje dan ákkastallamis ii leat goittotge gieđahallon dat, makkár váikkuhus sámiid vuoigatvuodaid nanosmahttimis ja fámu lasiheamis lea eará sámevuovllus ášši álbmotjoavkkuide.

Soahpamuša I kapihttala 1 artihkkala árvvoštaldettiin bargujoavku čalmmustahtá fuola das, ahte artihkkalis (dahje konvenšuvdnaárvalusas viidát) ii leat gieđahallon konvenšuvnna váikkuhusain sámiid ruovttuovllus ássi eará álbmotjoavkkuide. Áššis lea máinnašupmi dalán 1 artihkkala

guoskevaš ákkastallamiid álggus (s.4) ja ieš konklusuvdnaoasis (s.5). Sámediggi ii sáhte dohkkehit ng. báikkálaš olbmuid, nappo dás vissa gielaláččaid buohtastahttima sámiide álgoálbmogin ja atná ahte smiehttamuša vuolggasadi lea boastut.

Bargojoavku lea logaldallan sámiid sajádaga buorideapmái ákkaid riikkaidgaskasaš soahpamušain. Logaldallan lea goittotge váilevaš, nu movt maŋitge teaksta. Sámediggi gieđahallá bargojoavkku fuomášumiid báikkálaš olbmuid rivttiin logus IV. Sámi kultuvrra suodji oktan vuoŋŋalaš ja materiálalaš elemeanttaiguin lea sihke vuodđovuogiatvuohta ja guovddáš olmmošvuogiatvuohta, mii galgá dakkáražžan maid ollašuttot. Čujuheapmi eará álbmotjoavkkuide earenoamážit dalán barggu álggus lea dárbbasmeahtun ja heive eahpečielgaseabbon dahkat sámekonvenšuvnna siskkimus dárkkuhusa.

Bargojoavkku gávnnahusain deattuhuvvo ahte dušše sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat gullet vuodđolágas dorvvastuvvon vuogiatvuođaid biirii. Bargojoavkkus orru báhcán fuomáškeahtá ain juo vuodđodorvováljagotti cealkámušas VuVG 38/2004 vp evttohuvvon čuoččuhus: opmodatsuodji guoská sápmelaččaid bokte árbevirolaš ealáhusaid maid daid dála áigásaš heivehanhámiid. VuVG 38/2004 vp, s. 4: "Vuodđolága 17 §:a 3 momeanttas dorvvastuvvo maid sámekultuvrra ovdáneapmi". Danin váljagoddi gávnna, ahte "sámekultuvrii gullet maid dan árbevirolaš ealáhusaid dálááigásaš heivehanhámit".

Sámedikki mielas sámekultuvrii gullet maid árbevirolaš ealáhusaid dánáigásaš heivehanhámit ja earret eará árbevirolaš ealáhusaide bissovaččat láktášuvvi unnit hámis bargojuvvon duodje- ja turismaealáhusat.

Bargojoavkku logaldallamis daid riikkaidgaskasaš olmmošvuogiatvuođain, mat eaktudit positiivvalaš earenoamáš meannudeami vehádagaid/álgoálbmogiid hárrái, váilu ILO-soahpamuš oalát. ILO-soahpamuš geatnegahtá Suoma juridihkalaččat dál juo. Sámediggi ii oainne eastagiid artihkkala dohkkeheapmái.

Artihkkal 3: Vuogiatvuohta iešmearrideapmái

Sámiin lea vuogiatvuohta iešmearrideapmái álbmogin álbmotriektenjuolggadusaid ja mearrádusaid vuodul mat leat dán konvenšuvnna. Nu guhkás go dát njuolggadusat ja mearrádusat addet vejolašvuođa, de sámi álbmogis lea vuogiatvuođa ieš beassat mearridit ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneamis, ja iežas ulbmiliiguin hálldašit luondduriggodagaidis.

Bargojoavku lea geardduhan smiehttamušastis vuos sápmelaččaid álgoálbmogin guoskevaš mearrádusa Suoma vuodđolágas ja sirdása dan maŋnel suokkardallat álgoálbmogiid iešstivrenrievtti ja álbmogiid iešstivrenrievtti guoskevaš riikkaidgaskasaš soahpamušmearrádusaid erohusaid. Dan maŋnel bargojoavku smiehtá doahpagiid oktavuoda sámekonvenšuvdnaárvalussii. Bargojoavku geavaha veardádallamisttis ávkin SP-soahpamuša, TSS-soahpamuša ja jagi 2007 álgoálbmotjulggaštusa ja gávnna ahte nu lea meannuduvvon maid sámekonvenšuvdnaárvalusa válmmaštaladettiin. Bargojoavkku konklusuvdna lea ahte sámekonvenšuvnna oavvilduvvon iešmearridanrievtti viidodat lea meroštallojuvvon álgoálbmot-doahpaga viidáseabbo álbmot-doahpaga bokte. Bargojoavkku mielde sámiid kultuvrralaš iešmearrideapmi lea gáržžit go álbmogiidda gullevaš iešmearrideapmi ja kvalitehta dáfus dan vuodđun lea sierraláhkaásaheapmi. Bargojoavkku teaksta čujuha maid dasa ahte álgoálbmogiid gáržžit iešmearridanriekti ii sisttisdoalašii vuogiatvuođa mearridit iežas luondduriggodagain, nu movt earenoamážit SP-soahpamuš ja TSS-soahpamuš bargojoavkku mielde oavvildit. Bargojoavkku mielde sámekonvenšuvdnaárvalussii lea lasihuvvon álgoálbmoga riekti mearridit iežas luondduriggodagain (s.6).

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Konvenšuvdnaárvalusa 2 artihkkalis sápmelaččat leat meroštallojuvvon álgoálbmogin. Árvalusa 3 artihkkalis sápmelaččaid iešmearridanrievtti viidodat lea goittotge meroštallojuvvon álgoálbmot doahpaga viidát álbmotdoahpaga bokte. Dan ektui evttohus 3 artihkkal ii čuovo 2 artihkkalis gávnnahuvvon sámiid álgoálbmotsajádaga ja nuppe dáfus lea viidát heivehansuorggi bealis go álgoálbmogiid vuoigatvuođaid guoskevaš ja ON:a oktavuodas almmolaččat dohkkehuvvon álgoálbmotjulggaštus. Viiddis heivehansuorggi dihte artihkkal lea maid ruossalas Suoma vuodđolágain ja manna guhkkelii go dat riikkaidgaskasaš geatnegasvuođat, maidda Suopma lea álgoálbmotáššiin čatnašuvvan. Artihkkalis ii leat giedahallojuvvon konvenšuvdnaárvalusa oktavuohka eará iešstivrejupmái, dego gielddalaš iešstivrejupmái.

Bargojoavku lea lohkan sámekonvenšuvdnaárvalusa ákkastallamiid 3 artihkkala buohta boastut. Bargojoavkku gávnnahus ruossalasvuođas vuodđolágain ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaiiguin vuodđun lea sámekonvenšuvdnaárvalus teavstta boasttu dulkojupmi.

Bargojoavku lea lokten alimus dulkonággan jagi 2007 álgoálbmotsoahpamuša ja lea garván on. guovtti eará dohkkehuvvon soahpamuša, ja nu gávnnahage, ahte álgoálbmotjulggaštusas oavvilduvvon iešmearridanriekti meidne dušše rievtti mearridit friddja iežas politihkalaš jurddašanvuogis. Bargojoavku veardida daid SP-soahpamuša ja TSS-soahpamuša 1 artihkkaliid 1 lađđasiiguin. Bargojoavku ii leat giddden fuomášumi obanassiige sámekonvenšuvdnaárvalusa 3 artihkkala ákkastallamiidda, mat namalassii guoskkahit SP-soahpamuša čuovvuma goziheaddji ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea dálá dulkojumi soahpamuša 1 artihkkala iešmearridanrievtti viidodagas.

Sámekonvenšuvdnaárvalusa ákkain sáhttá daid oasil lohkat: ”Jagi 1999 rájis ON olmmošvuoigatvuođaid lándegoddi lea leamaš čielggas das, ahte SP artihkkal 1 lea vejolaš geavahit dihto álgoálbmogiid várás. Nu lea geavvan earret eará Suoma, Norgga ja Ruota stáhtaraporttaid giedahallamis, mas lándegoddi lea duodaštan ahte sámit leat álbmot artihkkala 1 mielde.” (s. 179).

Lea maid áibbas šiiitekeahttá, movt ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea dálá dulkojupmi sápmelaččain SP-soahpamuša 1 artihkkalis dárkkuhuvvon álbmogin konkrehtalaččat boahá ovdan. Ovdamearkan reahkká olmmošvuoigatvuohtakomitea Suoma guoskevaš gozihanraporta jagis 2004. Gozihanraporttas olmmošvuoigatvuohtakomitea cuiggoda Suoma garra sániiguin sápmelaččaid eanavuoigatvuohtagažaldaga čoavdima eahpelihkostuvvamis¹: ”Komitéa šalloša dan ahte dat ii leat ožžon čielga vástádusa sápmelaččaid vuoigatvuođain (vuodđolága 17 artihkkal 3 momeanta) almmolašsoahpamuša 1 artihkkala olis.” Komitéa geardduha fuolas eahpelihkostuvvamis čoavdit gažaldaga sámiid eananoamastusas ja daid mánggain eará almmolaš ja priváhta eanangeavahanhámiin, mat váikkuhit sámi árbevirolaš ealáhusaide, earenoamážit boazodollui ja ná dahket uhkiidvuložin sin našunála kultuvrra ja eallinvuogi ja dan bokte maid sin identitehtaset. Soahpamušstáhta berrešii sápmelaččaid guoskevaš áššiin jođánit álggahit mihttomearálaš doaimmaid oážžun dihte heivvolaš čovdosa eananvuoigatvuođariiddus nu ahte dat válddášii vuhtii dárbbu sealluhit sápmelaččaid identitehta nu movt almmolašsoahpamuša 27 artihkkalis daddjo.”²

¹ CCCPR/CO/82/FIN/Rev.1, GE.04-44232.

² Eangalasgillii dat seamma ášši lea daddjon: ”The Committee regrets that it has not received a clear answer concerning the rights of the Sami as an indigenous people (Constitution, sect. 17, subsect. 3), **in the light of article 1 of the Covenant.**” ...The State party should , in conjunction with the Sami people, swiftly take decisive action to arrive at an appropriate solution to the land dispute **with due regard for the need to preserve the Sami identity in accordance with the article 27 of the Covenant.**”

ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea dálá dulkojupmi álgoálbmogiid iešmearridanrievttis ii ráddjejuvvo dušše mearrideapmái politihkalaš guottuin, muhto olaha maid eatnamii, čáhcái ja ealáhusaide guoskevaš mearridanváldái SP-soahpamuša 1 artihkkalii álbmogiid iešmearridanriektin gullelaš riektin. Seamma ládje maid soahpamuša 27 artihkkal (vuoigatvuohta ovttas eará joavkku lahtuiguin návddašit iežaset kultuvrras, dovddahit iežas oskku ja geavahit iežas giela) gokčá maid sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaid ja eatnamiid dehálaš ja earutkeahtes oassin sámi identitehta.

Maiddá Eurohpá ráđi našunála vehádagaide suodjaleami guoskevaš rápmaoktasašsoahpamuš (SopS 2/1998) dálá dulkojumis gávnnavuvvo seamma maid ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea gávnna. Gažaldatvuloš soahpamuš, dárkileabbo dan 4 ja 5 artihkkalat, guoskkahit soahpamuštáhta geatnegasvuođa álgit dárbblaš doaimmaide dievas ja beaktilit ovttavardásašvuođa ovdideami ovdii buot ekonomii ja servodateallima surggiiguin. Soahpamuštáhta galgá čatnasit ovdidit dilálašvuođaid mat leat dárbblašlaččat vai našunála vehádagaide gullelaš olbmot sáhttet doalahit ja ovdidit kultuvrraset ja maid seailuhit identitehtas mávssolaš vuođđodahkkiid, namalassii giellaset, oskuset, árbevierruset ja kulturárbbiset.

ILO-soahpamuš sisttisoallá hui dárkilis álgoálbmogiid guoskevaš meroštallama, danin bargujoavkku čuoččuhus almmolaš meroštallama váilumis ii doala deaivása. Nuppe dáfus ILO-soahpamuš nu movt maid SP-soahpamuša dálá dulkomat eaktudit, áibbas nuppe gežiid go bargujoavkku barggus veháš ovdal 3 artihkkala loahppabohtosiid, čuoččuhuvvo ahte álgoálbmogiid iešmearridanriektái gullá maid vuoigatvuođa mearridit iežas dárkkuhusa váras luondduriggodagain. Dan lassin sámekonvenšuvdnaárvalusa 3 artihkkal ráddje juo ieš álgoálbmoga iešmearridanrievtti viidodaga: sápmelaččain álbmogin lea iešmearridanriektii riikkaidgaskasaš rievtti njuolggadusaid ja sámekonvenšuvnna mále mielde.

Riikkaidgaskasaš rievtti dálá dulkojumi mielde álgoálbmot lea riikkaidgaskasaš soahpamušain meroštallojuvvon álbmot, gean iešmearridanriektii sisttisoallá maid rievtti mearridit iežas luondduriggodagain. Maiddá sápmelaččaid kulturiešmearrideami guoskevaš ráđdehusa evttohusas (RE 248/1994 vp) álgoálbmogiid kultuvrii gullet earutkeahtá kultuvrra árbevirolaš ealáhusat. Sámekonvenšuvdnaárvalusa 3 artihkkala ii maiddá movtge sáhte áddet leat ruossalasvuođas Suoma vuođđolágain.

Sámedikki oaidnu lea ahte bargujoavkku árvvoštallamis leat boasttuvuođat. Sámekonvenšuvdnaárvalusa sáhttit oaidnit vástidit dievaslaččat riikkaidgaskasaš rievtti dulkojumiid.

Artihkkal 4: Maid olbmuid dát konvenšuvdna fátmasta

Konvenšuvdna fátmasta olbmuid guđet ássat Suomas, Norggas ja Ruotas, guđet atnet iežaset sápmelažžan, ja guđet:

1. sámasitit ruovttus dahje gain unnimusat nubbi vanhén dahje okta áddjá dahje áhkku sámasitit ruovttus dáinnago sámegeiella lei su ruovttugiella; dahje
2. gain lea vuoigatvuođa jodihit sápmelaš boazodoalu Norggas ja Ruotas; dahje
3. gain lea vuoigatvuođa jienastit dahje dávistit gáibádusaide mat leat dan olbmui guhte áigu jienastit sámediggeválggas Suomas, Norggas dahje Ruotas; dahje
4. leat dakkár olbmo mánná gii namahuvvo čuoggás 1, 2 dahje 3.

Bargujoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuođđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Ákkastallamiid mielde olmmoš galggašii orrut muhtun dain soahpamušstáhtain bissovaččat viehka stuora oasi jagis seailluhandihtii oktavuodas sámekultuvrii. Váttisvuodas sáhttet dan dihte bohciidit ovdamearkka dihte dilálašvuodain, gos olmmoš orru barggu dahje studerema dihte guhkit áigodagaid olgoriikkas, nappo maid Ruota ja Norgga olggobealde. Go artihkkal lea áddejuvnon maid davviriikkaid gaskasaš sápmelašvuoda meroštallamin, ássangáibáduš sáhtta leat problemáhtalaš Suoma sámediggelága 21 ja 22 §:a viijkilis. Sámediggelága 3 §:s sápmelašvuoda meroštallama evttohus ii dakkárin rievdat, muhto davviriikkaid gaskasaš sápmelašvuoda meroštallamin jurddašuvvon dat sáhtášii geatnegáhttit rievdadusaide.

Konvenšuvdnaárvalusa olmmošlaš aspeavtta guoskevaš objektiivvalaš gáibádušat orrot dakkáražžan čielgasit hábmejuvnon; geavatlaččat meroštallan lea goittotge nu rabas ahte soahpamuša olmmošlaš aspeavtta čoavdin artihkkala vuodul ja ákkastallamiid čuovggas sáhtta šaddat oalle hástaleaddji bargun.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna lea stáhtasoahpamuš, mii guoská davviriikkaide davviriikkaid guovllus. Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaárvalus ii sisttisdoala stáhtaid geatnegasvuodaid guovllu olggobealde ássi sápmelaččaide, masa leat buorit ákkat. Artihkkala hábmen lea danin bures ákkastallojuvnon, iige artihkkal gáibit rievdadit Suoma sámediggelága, artihkkal meroštallá dušše dan geaid konvenšuvdna fátmasta.

Artihkkal 6: Stáhtaid doaimbajut sámi álbmoga guovdu

Dát golbma stáhta galget beaktilit láchčit dilálašvuodaid sámi álbmogii vai sáhtta sihkarastit ja ovddidit gielas, kultuvrras, ealáhusaidis ja servodateallimis. Stáhtat galget oiddolaš eavttuiguin bidjat vuodu sámi báikkálaš servodagaid seailluheapmái ja ovddideapmái.

Stáhtaid ovddasvástáduš čadahit doaimbajuid dán konvenšuvnna mielde fátmasta maiddái govttolaš mearis sámiid guđet ášset olggobealde árbevirolaš sámi guovlluid.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađas vástida vuodđolága 17 §:a 3 momaantta ja 121 §:a 4 momaantta, dainna spiehkastagain ahte dušše sámiid árbevirolaš ealáhusat jurddašuvvojit gullat vuodđolágas dorvvastuvvon sámi kulturhámiid biirii ja heive oktii dán ráddjehusa dihte nátionála lánkaásahemiin ja Suoma čadni riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin. Artihkkala 2 lađđasa sullasaš ásašus ii gávdno našunála lánkaásaheamis. Artihkkala 3 lađđasis dahje konvenšuvdnaárvalusa argumenterenosiin ii boade ovdan man viidat dan lađđasis oaiivilduvvon stáhta vástu olaha árbevirolaš sámevuovllu olggobeallái konkrehtalaččat.

Konklusuvdna oasis bargujoavku giedahallá vuodđoláhkaváljagotti dulkojumi váilevažžan guodđi vugiin artihkkala 1 lađđasa: dušše sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat gullet vuodđolágas dorvvastuvvon sámi kulturhámi biirii. Mearkkašanveara lea nuppe dáfus ahte artihkkal 6 árvvoštallamis lea áibbas nuppe gežiid go artihkkal 1 bokte lea čujuhuvvon ILO-soahpamušii dego dat livččiige juridihkalaččat Suoma geatnegahtti áššegirji. Dego artihkkal 1 buohta, sámedikki oainnu mielde lea dárbbasmeahtun deattuhit sáni dušše árbevirolaš ealáhusaide lánkašuvvi. Vuodđoláhkaváljagotti árabuš čujuhuvvon cealkámuša mielde árbevirolaš ealáhusaid ráidu ollá dáid ealáhusaid dán áigásaš doaimbavugiide.

Artihkkal 7: Vealatkeahhtáivuohhta ja sierra doaimbajut

Sámi álbmot ja guhtege sápmelaš galgá leat suodjaluvvon buot vealaheami vuostá.

Sámiid vuoigatvuođaid čadaheapmái dán konvenšuvnna mielde stáhtat galget dárbbu mielde mearridit erenoamáš posiitiiva doaimbajuid sidjiide.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Vuodđolága 22 §:as ášahuvvo almmolaš válldi guoskevaš almmolaš geatnegasvuođas dorvvastit vuodđo- ja olmmošvuoigatvuođaid ollašuvvama. Ráđdehusa evttohusa ákkastallamiin dasa mii guoská vuodđovuoigatvuohtaodastusa, lea daddjon ahte vuodđolága ovtaveardásašasahus lea oaivvilduvvon gokčat maid dihto joavkkuid (ovdamearkka dihte mánáid, vuorrasiid, vehádagaid) *. Dan ektui ja Suoma viehka viiddis ovtaveardásašvuođa- ja vealatkeahhtáivuoda lánkaásaheami vuhtii válddedettiin ii sáhte oaidnit ahte evttohus livččii, earret ášahusa 1 cealkagii laktáseaddji álbmot-doaba, ruossalas našunála lánkaásahemiin dahje daid riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaiguin maidda Suopma lea čadnon.

Sámediggi gidde fuomášumi bargojoavkku árvvoštallama vuosttáš cealkagii, mii nohka nástemerkii, dahje *. Mearkka oaivil ii čilgejuvvon vuolde čujuhusas. Muđui dán artihkkala oasis Sámediggi fuomáša ahte bargojoavkku oainnut sierra artihkkaliid ektui leat ruossalasat. Artihkkal 7 bokte bargojoavkku bargu ii atte siva earenoamáš fuomášumiide, earret bargojoavkku árvvoštallamis álbmot-doahpagis. Dát lea giedahallon sámedikki cealkámušas ovdalaččas artihkkal 3 oasis. Artihkkal 7 bokte čállon teaksta ovtas sisdoaluin lea goittotge mearkkašatti ruossalasvuođas bargojoavkku teavsttain earenoamážit juo giedahallon 1 logu eanemus cuiggodemiid ožžon láidehusain ja 1 (ja maid 3) artihkkaliiguin. Ruossalasvuohta bohtá ovdan moanaid artihkkaliid buohta maid eará loguin, vejolaččat eanemusat logus IV, mas vealatkeahhtáivuoda ja positiivvalaš earenoamášmeannudeami ravdaevttut lea seaguhuvvon áššálaččat measta dakkáražžan ahte illá vástidit albma sisdoaluset.

Artihkkal 9: Sámiid árbevierut

Stáhtat galget čájehit soahppevaš árvvusatnima sámi álbmoga riekteipmárdusaide, duopmocealkima árbevieruide ja dábiide.

Vuosttamuš laddasa mielde stáhtat galget go ráhkadit lánkaásahusa guovlluid várás main sáhttet leat sápmelaš árbevierut, čielggadit erenoamážit leatgo dakkár árbevierut ja berrego, jos ležžet, addojuvvot daidda suodjalus dahje berrejitgo dat váldojuvvot vuhtii lánkaásahusas earaláhkai. *Maiddái lánhageavahusasge galget sámiid árbevierut váldojuvvot doarvái bures vuhtii.*

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohus lea hábmejuvvon viehka loážžadit Jus evttohusain lea oaivvilduvvon deattuhit našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš soahpamušaide vuodustuvvon geatnegasvuođaid ja daid buoret vuhtii váldima hálddahusas, lánhageavaheamis ja lánhkválmmaštallanbarggus lea sátnehámi bealis unnit ákkastallama geavahuvvon artihkkalevttohus iešvuođaid bealis eanet julggaštusa lágan. Dat sáhtta jurddašuvvot ulbmilmearrádussan mii speadjalastá daid riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid maidda Suopma lea čadnon.

Jus ges evttohusain lea oaivvilduvvon Suoma dálá riekteortnegis spiehkasteaddji meannudanvugiid lágideami, evttohus lea dalle problemáhtalaš našunála lánkaásaheami iešguđetge oassesurggiide gullelaš meannudanvuohkeásahusaid ektui.

Sámediggi gidde fuomášumi biodiversitehta soahpamuša artihkkal 8(j):a doaibmabidjui Suomas. Sámediggi háliida mearkkašit ahte davviriikkalaš sámekonvenšuvdna ii leat julggaštusa lágan muhto baicca stáhtasoahpamuš. Sámediggi ii oainne makkárga eastaga artihkkal doibmii bidjamii, daningo áššáigullelaš sámedikkiin konsulterema bokte sáhttet sámiid árbevierut ja proševttaid váikkuhusat daidda čielggaduvvot.

3.2 Kapihttal II: Sámiid stivren

Artihkkal 14: Sámedikkit

Guđesge dan golmma riikkas galgá leat sámediggi, mii lea riikka bajimuš sámi orgána. Guhtege sámediggi galgá doaibmat sámi álbmoga beales riikkastis, ja riikka sámit geain lea dábálaš jienastanvuoigatvuohta, galget dan leat välljen.

Sámedikkiid áirrasválljemiid njuolggadusaid mearridit lágat, mat válmmaštuvvojit šiehtadallamiin sámedikkiiguin artihkkala 16 mielde.

Sámedikkiin galget leat dakkár doaimmat mat dahket sidjiide vejolažžan beaktilit váikkuhit dasa ahte sámi álbmoga vuoigatvuohta iešmearrideapmái álbmotrievtti njuolggadusaid ja dán konvenšuvnna mearrádusaid mielde šaddá duohtan. Dárkilet njuolggadusat sámedikkiid válddi birra mearriduvvojit lágas. Sámedikkit dahket álgaga ja buktet cealkámušaid buot áššiide maidda dikkit gávnnahit leat siva nu dahkat.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađđasa mearrádusat heivejit oktii vuodđolágain ja Suoma láhkaásahemiin.

Artihkkala 2 lađđasa čujuhus 16 artihkkala sullasaš šiehtadallanortnegii lea problemáhtalaš vuodđolága dáfus, daningo vuodđolágas ii leat dakkár ásaš mii dagašii vejolažžan dakkár šiehtadallanortnega. Maiddái artihkkala 3 lađđasa čujuheapmi álbmotrievtti njuolggadusas ja konvenšuvdnaárvalusa oaivvilduvvon iešmearrideamis lea problemáhtalaš vuodđolága ektui, nu movt smiehtamuša konvenšuvdnaárvalusa 3 artihkkala bokte lea gávnnavuvvon.

Sámediggelága mielde sámediggi sáhtá dahkat "dain áššiin mat sidjiide gusket" eiseválddiide álgagiid ja evttohusaid ja addit maid cealkámušaid. Artihkkala 4 lađđasa mearrádus gáibidivččii danin lága rievdadeami. Dain riikkaidgaskasaš soahpamušain, maidda Suopma lea čatnasan, ii leat earenoamáš mearrádus áššiin mat artihkkalis oaivvilduvvojit.

Sámediggi gávnnaha, ahte sámedikki váikkuhanválddi dorvvastandihte vejolaš lágát galget válmmaštallojuvvot, nu movt 16 artihkkalis meidnejuvvo. Smiehtamušas, čujuhettiin dasa mii 3 artihkkalis lea celkojuvvon, gehččo ahte maiddái artihkkala 3 lađđasa čujuhus riikkaidgaskasaš rievtti ja konvenšuvdnaárvalusa sullasaš sámiid iešmearridanriektái lea problemáhtalaš vuodđolága hárrái. Dán oasil sámediggi čujuha Irja Seurujärvi-Kari loahppacealkámuššii, mas lea viidát giedahallon álbmoga iešmearridanrievtti gullama sámiide (sámediggái) riikkaidgaskasaš rievttis meroštallojuvvon vugiin ja viidodagas. Sámiid iešmearridanrievtti guoskevaš njuolggadusaid eat sáhte atnit problemáhtalažžan vuodđolága hárrái.

Smiehtamušas gávnnavuvvo ahte sámediggelága mielde sámediggi sáhtá dahkat ”sin bargguide gullevaš áššiin” eiseválddiide álgagiid ja evttohusaid ja maid addit cealkámušaid ja ahte danin artihkkal 4 lađđasa mearrádus gáibidivččii láhkarievdadusa. Smiehtamušas ii goittotge bukto ovdan dat, man ektui láhkarievdadus dárbbasuvvošii. Sámedikkis addon láhkaásaheamis leat njuolggadusat muhtun dain áššiin mat leat giedahallon artihkkals.

Sámedikkis addujuvvon láhkaásahusain leat mearrádusat soames áššiin mat leat artihkkaliin guoskkahuvvon.

Smiehtamušas gehččo ahte Suoma čatni riikkaidgaskasaš soahpamušain eai leat earenoamáš mearrádusat artihkkalis oaivvilduvvon áššiin. Bargojoavkku oaidnu ii leat dohkalaš, daningo artihkkalii laktása gažaldat iešmearridanrievttis, man birra leat njuolggadusat SP ja TSS-soahpamušain.

Artihkkal 15: Sámedikkiid iešráđálaš mearrádušat

Sámedikkít dahket iešráđálaš mearrádušaid dain áššiin main sis lea váldi nu dahkat našunála ja riikkaidgaskasaš rivttiid mielde.

Sámedikkít sáhttet soahpat riikka, guovllu ja báikkálaš ovttagaiguin ovttasbarggus mo nannet sámi kultuvrra ja servodateallima.

Sámedikkít sáhttet dahkat mearrádušaid sámiid ovdasteaddjin buot soahpamušstáhtain dan viidodagas go sámiid vuoigatvuoda iešráđalaččat mearridit dihto áššiin lea gitta riikkaidgaskasaš rivttiin.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala mearrádušat eai leat problemáhtalaččat Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide ektui.

Artihkkala 2 lađđasa mearrádušat sáhttet gáibidit doaibmaválddi birra ásaheami našunála lánkaásaheamis.

Sámedikki mielas artihkkal 15 galggaše ratifiserejuvvot dákkárin.

Artihkkal 16: Sámedikkiid vuoigatvuohta šiehtadallat

Áššiin mat leat hui deatalaččat sámiide, galgá šiehtadalloyuvvot sámedikkiiguin ovdalgo almmolaš eiseváldi mange áššis mearrida maidege. Dát šiehtadallamat fertejit čadahuvvot doarvái buori áigemunis vai sámedikkít sáhttet váikkuhit áššemeannudeapmái ja dan bohtosii.

Stáhtat eai galgga mearridit dahje miehtat dakkár doaibmabijuide mat mearkkašahti ollu sáhttet vahágahttit sámi kultuvrra, sámi ealáhusaid ja sámi servodateallima vuodđoeavttuid, jos juo ii miedaš dasa dat sámediggi masa ášši gullá.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađđasa šiehtadallangeatnegasvuoda sisdoallu ja viidodat lea meroštallon loažžadit ja eahpečielgasit dan ektui mii sámediggelágas lea váldon čoavddusin. Artihkkal gáibidivčče dien evttohuvvon hámis lánkaásaheapmái guoskevaš rievdadusaid ja lea problemáhtalaš dan ektui mii vuodđolágas lea ásaheavvon duopmostuolu sorjjasmeahtunvuoda birra, jus lea nu ahte mearrádušat leat oaivvilduvvon guoskat maid duopmostuoluid.

Vuodđolágas ii leat vuogádat, mii dagašii vejolažžan artihkkala 2 lađđasa lánka šiehtadallanvuogádaga. Mearráduš livččii ruossalasvuodas vuodđolágain ja sistisdoalašii ođđa riikkaidgaskasaš geatnegasvuoda.

Sámediggi gávnnahe ahte artihkkal addá sámediggái vuoigatvuoda šiehtadallat áššiin, mat leat hui deatalaččat sámiide. Mearráduš heive oktii SP-soahpamuša 27 artihkkalin ja dan heivehanortnegiin. Artihkkala ákkastallama mielde (s. 205) sámediggelága 9 § addá ovdamearkkaid das, maid mii fertet atnit deatalažžan maiddái konvenšuvnna artihkkala 16 mielde. Sámedikki mielas artihkkal ii guoskka makkárge viidodagas duopmostuolu mearridanváldái gullevaš áššiid iige artihkkal dagat váikkuhusa duopmostuoluid sorjjasmeahtunvuhtii.

Smiehtamušas ákkastalakeahtta gehččo, ahte mearráduš livččii ruossalasvuodas vuodđolágain ja sistisdoalašii ođđa riikkaidgaskasaš geatnegasvuoda, almmatge ovdanbuktima haga das, mat ruossalasvuodas dárkileabbo leat dahje dat makkár vuodđolága njuolggadusa hárrái ruossalasvuoda eanemus livččii. Smiehtamušas gehččo ahte vuodđoláhka (17 §:a 3 momenta ja 22 §) dorvvasta buori muddui artihkkal nuppi lađđasa ulbmiliid. Artihkkal ákkastallamiid mielde (s. 206) mielde eiseválddit eai sáhte Sámedikki dohkkehusea haga čadahit doaibmabijuid mat sáhttet bahás vahágahttit sámi kultuvrra, sámi ealáhusaid ja sámi servodateallima vuodđoeavttuid. Jos áššin leat doaibmabijut hearkkes sámi guovlluin, de unnibušge meassamuš sáhtta gáibidit Sámedikki dohkkehusea.

Sámedikki mielas, čujuhettiin vuodđolága 17 §:a 3 momeantta njuolggadussii oktan SP-soahpamuša 27 artihkkala prinsihpaiguin ja heivehanortnegiin, artihkkalis čujuhuvvon dohkkehanvuogádaga galgá atnit dárbbaslažžan. Maiddái ILO-soahpamuša ratifiseren gáibida artihkkala sullásaš mearrádusa.

Artihkkal 17: Sámedikki vuoigatvuohta eará ášševálmmašteamis

Sámedikkiin galgá leat dat vuoigatvuohta ahte sis lea ovddasteapmi almmolaš rádiin ja lávdegottiin main mearridit sámiid beroštumiide deatalaš áššiid.

Sámedikkiid ovdii galget biddjojuvvot áššit mat gullet sámiid beroštumiide, ovdalگو almmolaš eiseváldi mearrida áššis maidege.

Stáhtat galget čielggadit makkár dárbu lea dakkár ovddasteapmái ja sámedikkiid ovddalgihtii cealkámuššii. Dat ferte čadahuvvot doarvái buori áiggis ovddalgihtii, vai sámedikkít sáhttet váikkuhit áššemearrideapmái ja dan bohtosii.

Sámedikkít mearridit ieža goas sii dáhttot iežaset ovddasteami dahje buktit cealkámušaid dakkár ášševálmmašteamái.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala mearrádusat gáibidivčče mánggaid rievdadusaid našunála lánkaásaheapmái, nugo mat gielddaid iešstivrema guoskevaš lánkaásaheapmái.

Daningo láđđasiid mearrádusat leat hábmejuvvon loazžadit ja dain lea dulkonmunni, lea veadjemeahttun addit ollislaš logaldallama dain ásašain mat galget rievdaduvvot.

Artihkkala mearrádusat mannet guhkkelii go dat riikkaidgaskasaš geatnegasvuoda maidda Suopma lea čadnon.

Sámedikki mielas artihkkalis lea mearkkašupmi vuodđolága 17 §:a 3 momeanttas ja 121 §:a 4 momeanttas dorvvastuvvon vuoigatvuođaid ektui. Vuosttázin namuhuvvon lánkačuoggáš vuodđovuoigatvuohtan lea sámiide dorvvastuvvon vuoigatvuođa seailluhit ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra ja mañit vuodđolága čuoggáš meroštallo ahte sámiin lea sámiid ruovttuguovllus gielaset ja kultuvrraset guoskevaš iešmearrideapmi, dan mielde go lágas ásašuvvon. Sámediggi atná artihkkala mearrádusaid dehálažžan ja dat galget dohkkehuvvot dakkárin. Sámediggi fuomášuhtá dan lassin, ahte Eurohpá ráđi ministtarkomitéa lea ovdanbuktán (loahppacealkámuš ResCMN 2007/1) fuolas ja sin mielas Suomas galggašedje dálá vehádatáššiid guoskevaš oassálastin- ja ráđđádallanortnegiid ain ovddidit. Ministtarkomitéa gávnaha ain viidáseabbo ahte sámediggi ii leat geardduhuvvon gullámis fuolatkeahttá duhtavaš dan vuohkái, mainna eiseválddit ollášuhttet ráđđádallan geatnegasvuodaset.

Artihkkal 18: Gaskavuohta riikkačoahkkimiidda

Stáhtaid riikkačoahkkimat dahje sin lávdegottit dahje eará orgánat galget ávžžuhusa vuodul vuostáiváldit sámedikkiid ovddasteddjiid, vai sii sáhttet čilget áššiid mat mearkkašit ollu sámiide.

Sámedikkiide galgá addojuvvot vejolašvuohta beassat gullojuvvo go riikkačoahkkimat gieđahallet áššiid mat erenoamážit gusket sámi álbmogii.

Gudege riikka riikkačoahkkimat addet dárkilet njuolggadusaid das makkár áššin lea sáhka, ja makkár bargovuohki galgá leat.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađđasa mearráduš lea ruossalas vuodđolágain, jus lađđasis oaivvilduvvon sámedikki ovddasteaddji hupmanriekti guoská riikkabeivviid dievasčoahkkima dahje jus mearrádušain ráhkaduvvo riekti dahkat álgagiid.

Artihkkala 2 lađas spiehkasta riikkabeivviid bargoortnega 37 §:as. Lađas sisttisdoallá eavttuhis gullanrievtti. Mearráduš gáibidivččii danin bargoortnega rievdadeami.

Artihkkala 2 ja 3 lađđasat heivejit muđui oktii vuodđolágain ja našunála láhkaásahemiin ja maid Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin.

Konvenšuvdnaárvalusas artihkkala bajilčála lea ”Gaskavuolta riikkačoahkkimiidda”.

Sámediggelága 5 §:a mielde sámediggi sáhtá dahkat našunála eiseválddiide álgagiid ja evttohusaid ja maid addit cealkámušaid. Sámediggi sáhtá dahkat maid sámi giela ja kultuvrra sajadaga nanosmahtti álgagiid, mat láktasit Eurohpá ovtastuvvanovdaneapmái dahje davviriikkalaš ovttasbargui (RE 284/1994 vp). Artihkkal livččii heivvolaš ovttas Eurohpá ráđi ministtariijakomitéa loahppacealkámušain (ResCMN 2007/1) das, ahte veahádatáššiid guoskevaš oassálastin- ja ráđđádallanortnegiid galggašedje Suoma ovddiduvvot ain. Sámediggi atná dehálažžan ahte artihkkala mearrádušat váldojit dakkárin oassin konvenšuvnna.

Artihkkal 19: Sámit ja riikkaidgaskasaš ovddasteapmi

Sámedikkis galget ovddastit sámiid riikkaidgaskasaš dilálašvuodain.

Stáhtat galget ovddidit sámiid ovddasteami riikkaidgaskasaš lágádušaid ja sámiid searvama riikkaidgaskasaš čoahkkimiidda.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađas lea ruossalas vuodđolágain, daningo vuodđolága 93 §:as meroštallojuvvo vugiin mii čilge buot, dat oassebealit geain lea ovddasvástáduš Suoma olgoriikapolitiikka.

Artihkkala 2 lađđasa mearráduš ásaha Supmii ođđa riikkaidgaskasaš geatnegasvuoda. Mearráduš heive oktii Suoma vuodđolágain ja našunála láhkaásahemiin.

Konvenšuvdnaárvalusa argumenteremis lea fuomášuhtton (s. 213) ahte sámedikkis addon lága 6 §:a mielde sámediggi galgá dain áššiin mat dasa gullet, ovddastit sámiid našunála ja riikkaidgaskasaš oktavuodain. Sámedikki mielas smiehtamušas eai leat nákcen čujuhit doarvá bures ahte movt artihkkala mearrádušat livččii vuodđolága dahje eará láhkaásahusaid vuostá. Sámedikki mielas maid artihkkal dakkáražžan ii dagat Suoma stáhtii ođđa riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide.

Artihkkal 20: Oktasaš sámi organisašuvnna

Sámedikkis sáhttet vuodđudit oktasaš organisašuvnnaid. Stáhtat galget dárbbu mielde ja ovttasráđiid sámedikkiiguin oččodit almmolaš válddi dakkár oktasaš organisašuvnnaide.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalis oaivvilduvvon almmolaš válddi sirdin lea problemáhtalaš vuodđolága ektui. Artihkkala mearrádušat lazašedje Supmii ođđa álbmotrievtti geatnegasvuodaide

Konvenšuvdnaárvalusa argumenteremis (s.214) artihkkalis bukto ovdan sámedikkiid vuoigatvuohta vuodđudit oktasaš sámi organisašuvnnaid davviriikkalaš dásis. Otnáš ovdamearkkat dakkár oktasaš orgánain leat Sámi parlamentáralaš ráđđi ja Sámi giellalávdegoddi. Gáibádussan ii leat ahte almmolaš váldi sirdojuvvošii muhtun buot soahpamušstáhtaid oktasaš orgánii. Sáhka sáhtá leat

maid dušše guovtti stáhta oktasaš orgánas. Dákkár guovtti stáhta gaskasaš orgána bargun sáhtta jurddašit gullat rádjáguovlluid eanangeavaheami ja ealáhusaid, nugomat rádjájogaid ja rájiid rasttildeaddji boazodoalu hálddahusbargguide. Sámediggi gávnnahe ahte almmolaš válldi sirdin dákkár oktasaš organisašuvdnii lea sorjaveš guđege soahpamušstáhta vuodđolága ášahusain ja dan oktavuodas maid válldisirdima viidodagas. Artihkkal geatnegahtta soahpamušstáhtaid álgit ain dárbbaslaš doaimmaide ovttasbarggus sámedikkiin. Smiehtamušas ii leat čujuhuvvon lagabui dat main osiin artihkkal livččii riikkaidgaskasaš vuoigatvuodaid vuostá. Artihkkal heive oktii álgoálbmotjulggaštusa 5 artihkkaliin.

Artihkkal 21: Eará sámi ovtastumit

Stáhtat galget gudnejahttit ja dárbbu mielde ráddádallat sámeilážiiguin, siiddaiguin, orohagaiguin, nuortalaččaid gilistivrrain ja eará máhtolaš sámi organisašuvnnaiguin dahje báikkálaš sámi áirasiguin.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodáide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala mearráduš almmolaš ráddádallangeatnegasvuodas gáibidivččii rievdadusaid earret eará hálddahusláhkii ja boazodoalloláhkii.

Mearráduš ii oro leamen problemáhtalaš Suoma čátni riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid ektui.

Sámedikki mielas vuodđolága ášahus buori hálddahusas (VL 21 §:a 2 momeanta) ieš vuodđovuoigatvuodain juo sisttisdoallá vuoigatvuodarávvaga artihkkalis oaivvilduvvon ráddádallangeatnegasvuodas. Vuodđoláhkaválgagoddi lea geahččan cealkámušastis 3/1990 vp dan mii guoská ráddehusa evttohusa boazodoallolágas (RE 244/1989 vp) ahte boazodoallu doaimmá maid siiddaid mielde ja ahte bálggosjodiheapmi boazodoallomálliin sáhtta šaddat unohassan ja iige doaimmašii dainna vugiin go galggašii muhtun guovlluin. Cealkámuša mielde boazodoalus ii leat dárbbaslaš vikkahit ovtaveardásaš ordnemiidda (s. 5). Sámekonvenšuvdnaárvalus dagašii vejolažžan dan ahte sámi boazodoallit sáhtášedje iehčanassii ovddastit guovlluset boazodoalu. Dát dáhpáhuvašii oktavuodas stáhtaváldái kultuvrralaš boazodoalloovttadagaid ja dain oktii časkon koalašuvnnaid bokte. Sámedikki mielas artihkkala dohkkeheami vuostá ii leat bukton ovdan jáhkehahtti čilgehus.

Artihkkal 22: Sámevuovlu

Stáhtat galget aktiivvalaččat mearridit ja ovddidit dan suorggi mas sámi álbmot sáhtta hálldašit iežas erenoamáš vuoigatvuodaid dán konvenšuvnna ja riikkaid lánkaásahusa mielde.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodáide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalis oaivvilduvvon sámevuovlu ii leat meroštallon konvenšuvdnaárvalusas. Evttohuuvvon artihkkalis mearriduvvošedje Supmii viidát álbmotrievtti geatnegasvuodát go mat dál leat.

Konvenšuvdnaárvalusa argumenterenoasis gávnnavuvvo (s. 216) earret eará ahte oktasaš sámi riikkarájiid rasttildeaddji regiovdna sáhtta unnidit rájiid mearkkašumi ja ođdasis álggahit ulbmiliid mat leat artihkkaliin 10 - 12, ja dat nannešii maid sámi báikegottiid artihkkala 6 nuppi láddasa mielde. Guovlodási ovttasbarggu sáhttit lánhčit iešguđetgelágan riikkaidgaskasaš ovttasbargomálliiguin. Dán oktavuodas čujuhuvvo Barentsaráddái ja EU olis dahkkon guovloovttasbargui. Lea dehálaš ahte dakkár guovloovttasbarggus giddejuvvo earenoamáš

fuomášupmi sámeguvlui ja ahte dakkár guovloovttasbarggu garvit, mii ráhkadivččii sámeguvlui odđa rájáid.

Konvenšuvdnaárvalusas čujuhuvvo aiddonassii sámi dilálašvuodaid dáfus, lassebeavdegirjái nr. 3 mii gullá soahpamuššii Suoma ja Ruota searvamis Eurohpálaš uniovdnii (EU) jagi 1994. Lassebeavdegirjiiis daddjo ahte sápmelaččaide sáhtá juolluduvvot oktovoigatvuoda boazodollui árbevirolaš sámeguovllus (1 artihkkal). Lassebeavdegirjii nr. 3 sápmelaččaid oktovoigatvuodaid sáhtá viiddidit guoskat earáge árbevirolaš sámi ealáhusaide daid boahttevaš ovddideami váras. Ráddi sáhtá ovttamielalaččat komišuvvna evttohusas sihke Eurohpá parlameantta ja guovlluid komitéa gullama maŋjel dahkat dárbbášlaš rievdadusaid beavdegirjái (2 artihkkal). Sámebeavdegirjii lea váldon dakkárin 1.12.2009 fápmui bohtán Lissabon soahpamuššii oassin Ruota, Suoma ja Nuortariikka soahpamuššásegirjiiid.

Sámediggi gávnnahe ahte sámedikkis addon lága 4 §:s lea meroštallon sámiid ruovttuguovlu. Sámiid ruovttuguovlluin oaivvilduvvo Eanodaga, Anára, Ohcejoga gieldmaid guovlu ja Soadegili gielda Sámi (Lappi) bálgosa guovlu. Norggas lea seammasullasaš lánkaásaheapmi. Maiddái Ruttii bohtá fápmui 1.1.2010 lánka (lag 2009:724³), mainna dorvvastuvvojit mearriduvvon geográfalaš guovlluide dihto rievttit sápmelaččaide. Sámediggi gávnnahe ain ahte stáhtarájáid rasttildeaddji sámeguovllu ordnen lea eandalii dehálaš konvenšuvvna dohkkeheami dáfus. Artihkkala mearrádušat eai sáhte jurddašuvvot leat riikkaidgaskasaš rievtti vuostá.

3.3 III kapihttal: Sámi giella ja kultuvra

Artihkkal 23: Sámiid gielalaš vuoigatvuodat

Sámiin galgá leat vuoigatvuoda geavahit, ovddidit ja addit boahttevaš buolvvaide gielaset ja árbevieruideaset, ja bargat dan badjelii ahte sáme giella máhttu viidána maiddái sámiide geat unnán máhttet dahje eai oppanassiige máhte sáme giella.

Sámiin galgá leat vuoigatvuoda mearridit iežaset persovnnalaš namaid ja geográfalaš namaid, ja doaladit dain ja oazžut daidda dábálaš dohkkehusa.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalárvalusa 1 lađas heive oktii vuodđolágain ja našunála lánkaásahemiin ja maiddái daiguin riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin maidda Suopma lea čadnon.

Evttohus 2 lađas heive oktii Suoma čatni riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin, muhto našunála lánkaásaheapmi orru sáme gielat persovdna- ja báikenamaid ektui muhtun muddui váilevaš. Namaid doaladeami ektui evttohus ii heive oktii ruovtturiikka gielaid dutkanguovddaža lágas áhuvvon bargguin (nammagáhtten ja nammačoakkaldagaid doaladeapmi) iige sámedikki dálá bargguiguin, daningo sáme gielat nammačoakkaldagaid doaladeapmi ii leat lágas áhuvvon sámedikki bargun.

Artihkkal galgá dohkkehuvvot dakkárin. Sámediggi atná 23 artihkkalis sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodaid olis evttohuson gielalaš vuoigatvuodaid nannema sámi kulturiešstivrema nannemin.

Sáme gielat namaid geavaheapmi lea juo guhkit áigge leamašan anus ovdamearkka dihte magistaráhtas persovdnamaid bealis ja sámeguovllus báikenamaid bealis. Sámediggi oaivvilda ahte sáme gielat persovdna- ja báikenamat lea oassin vuodđolágas 17.3 §:a dorvvastuvvon

³ Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

sámekultuvrra. Lappi magistaráhtas boahtán almmuhusa mielde nammalága (694/1985) 11 §:a 2 momeantta 1 laddasa ja 32 b §:a 2 momeantta 1 laddasa njuolggadusain celko ahte goargu dahje ovdanamma ii oaččo spiehkcasit hámis dahje čállinvuogis ruovtturiikka nammaortnegis. Dát sisttisdoallá maid sámegiela ja sámi ovdanamaid ja goargguid. Magistaráhta mielas stuorámuš eastta sámegiela ovdanamaid ja goargguid geavaheapmái leamašan ovdal sámegiela earenoamášbustávid čállin tekniikkalaččat, muhto sámegiela fonttaid ovdáneapmi mielddisbuvttii ahte eastta sámegiela namaid geavaheapmái ii galggašii leat.

Ruovtturiikka gielaide dutkanguovddáža bargun lea ee. suoma ja ruota gielaide dutkan ja gáhtten, suoma sohkagielaide dutkan ja sámegiela gáhtten. Giellagáhtten ja –dutkanmuš sisttisdoallat nammagáhttema ja dan doalaheami. Sámegiela báikenamaid doalaheapmi ja gáhtten dáhpáhuva Ruovtturiikka gielaide dutkanguovddáža sámegiela lávdegottis. Sámediggi mielas maid sámegiela báikenamat leat oassin sámekultuvrra. Dallego giellagáhtten áššiin mearrideamis ii leat sáhka giellaoahpalaš muhto baicca giellapolitiikka mearrádušain, oaidná sámediggi dán gullat Suoma vuodđolágas ásahuvvon kulturiešmearrideami vuollái.

Artihkkal 24: Stáhtaid ovddasvástádus sámi gielas

Stáhtat galget dahkat sámiide vejolažžan seailuhit, ovddidit ja viiddidit sámegiela. Stáhtat galget fuolahit ahte sámi alfabehtaid lea dáinna ulbmiliin vejolaš geavahit ávkálaččat.

Sámegiela galgá leat vejolaš sámi guovlluin geavahit beaktilit duopmostuoluid ja eiseválddiid guovdu. Nu maid olggobealde dáid guovlluid dakkár riidduin ja áššiin mat vuos gieđahallojuvvojit sámi guovlluin, dahje mat earaláhkai gullet erenoamážit dáidda guovlluide.

Stáhtat galget ovddidit sámegiela girjjálašvuoda almmuheami. Dán artihkkala mearrádušat galget maid gustot unnibuš gielladábiide.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohus ii leat vuolggasajiid bealis ruossalas našunála láhkaásahemiin dahje daiguin riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin maidda Suopma lea čadnon. Artihkkalevttohusa 2 laddasa loahppaoasi loaččes meroštallon "áššiin mat vuos gieđahallojuvvojit sámi guovlluin" lea sisdoalus bealis eahpečelgasit meroštallon ja manna guhkkeli go dálá sámi giellaláhka.

Sámediggi oaivvilda ahte artihkkala galgá dohkkehit dakkárin. Buot Suomas hupmon sámegiela leat áittavuloš giela ja anáraš- ja nuortalašgiela earenoamáš áittavuložat. Sámegiela eai seaillo ja ovdan almmatge hohpolaš earenoamáš doaimmaid haga stáhta bealis. Suoma Ráđđehus leage olmmošvuoigatvuohtačielggadusastis⁴ mearridan viiddis sámegiela ealáskahttinprográmma ráhkadeamis. Artihkkalis 24 namuhuvvojit maid unnimus gielladábit, muhto Suomas sámegiela lea meroštallon sámi giellalágas (1086/2003), man mielde sámegiela oavvilduvvojit anáraš-, nuortalaš- ja davvisámegiela.

Artihkkal 26: Sámi skuvlejupmi

Sámi guovlluid sámiin galgá leat vejolašvuota beassat oahppat sámegiela ja oážžut oahpahuš sámegillii. Oahpahuš ja oahpporuhtadanortnet galgá leat heivehuvvon sin duogáži. Dakkár oahpahuš galgá dahkat sámiide vejolažžan searvat buot dásat joatkkaohpahušii ja seammás váldit vuhtii sin dárbuid ain beassat bargat árbevirolaš sámi ealáhusain. Oahpporuhtadanortnet galgá hábmejuvvo nu, ahte alit oahpahuš šadda vejolažžan sámegillii.

Sámi guovlluid olggobealde sámi mánain ja nuorain galgá leat vejolašvuota oážžut oahpahuš sámegiela, muhto maiddá sámegillii dan muddui go dan lea vejolaš atnit govttolažžan iešguhtege guovlluin. Oahpahuš galgá muddejuvvo sin duogáži nu guhkás go lea vejolaš.

⁴ Stáhtarádi čielggadus Suoma olmmošvuoigatvuohtapolitiikka 2009.

Riikkaviidosas oahppoplánat galget ráhkaduvvot ovttasráđiid sámedikkiiguin ja heivehuvvot sámi mánaid ja nuoraid kultuvrralaš duogážii ja dárbbuide.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohusa 1 ja 2 lađđasis eaktuduvvon doaibma sáhtta eanas ordnejuvvot dálá lágaid olis. Artihkkalevttohusa 2 lađđasis namuhuvvon earenoamáš guovlluid doaba ii leat evttohusas dárkileabbo čilgejuvvon, danin mearrádusa sisdoallu báhcá dan oasil viehka rabas.

Artihkkalevttohusa 3 lađđasa gáibáduš ii lea hámis bealis áibbas heive oktii dálá láhkaásahemiin.

Artihkkalevttohusa 1 lađas vástida sisdoalus bealis daid álbmotrievtti geatnegasvuođaid, maidda Suopma lea čadnon, muhto 2 lađđasa sáhttit gávnnahit mannát veháš guhkkelii go dat. Evttohusa 3 lađđasa lágan geatnegasvuohta ii namalassii gula Suoma geatnegahtti álbmotrievtti mearrádusaide.

Bargojoavku ii leat giddden fuomášumi sámedikki cealkámušaide ja cealkámušain ovdan boahtti ovddidandárbbuide, dasa mii guoská earret eará 1) sámiid ruovttuguovllu olggobealde orru sámemánáid ja –nuoraid vejolašvuhtii oažžut oahpahusa iežas gielas ja iežaset gillii ja 2) sámeoahpahusa earenoamáš olles riikka guoskevaš oahppoplána áššegirjji ráhkadeami. Sámediggi oaivvilda ahte sámekonvenšuvnna ratifiseren galggašii buoridit dili ja sámemánáid ja –nuoraid iežaset gillii ja kultuvrii guoskevaš vuoigatvuođaid, iige dušše dorvvastit dan dili mii dál lea. Sámediggi čujuha earenoamážit muituičállimii, mii geigejuvvui oahpahasministtar Henna Virkkusii 29.5.2009⁵.

Sámedikki mielas oahpahaslágat mat dál leat Suomas fámus eai vástit Suoma vuodđolágas áshuvvon álgoálbmotrivttiid sáme giela ja sáme gielat oahpahusa dorvvasteamis olles sámeálbmogii. Sápmelaččaid ruovttuguovllu olggobealde ássi sámemánát ja –nuorat leat iežaset giela oahpahusa ektui seamma sajádagas sisafárrejedjii joavkkuiguin, iige sáme giela oahpahusa leat vejolaš ordnet dábálaš eatnigiela dahje vieris giela fágan iige sáme giela sáhte geavahit oahpahasgiellan.

Artihkkal 26 máinnašuvvon našunála sámeoahpahusa oahppoplánaid ráhkadeamis ovttasbarggus sámedikkiin lea seamma sullasaš ILO-álgoálbmotsoahpamuša 27 artihkkaliin. Sámeoahpahusa vásti ii leat ráhkaduvvon našunála buot fágaide guoskevaš oahpahasplána, mas válđošii vuhtii sámi árbediehtu ja sáme giella. Suoma skuvlenortnet ii dovddat sámi árbedieđu, iige resursavátnivuoda dihte oahppomateriála sáhte buvttadit sámi vuolggasajis. Sámedikki oaidná ahte vuodđooahpahaslága ja logahatlága guoskevaš njuolggadusaide (L21.8.1998/628, 14§; 21.8.1998/629, 10 §) ja maid ámmátlaš skuvlejumi guoskevaš njuolggadusaide galggašii lasihuvvot máinnašupmi das ahte sáme giela ja sáme gielat oahpahusa riikkalaš oahppoplánaáššegirjji ráhkaduvvojit ovttasbarggus sámedikkiin. Sáme giela ja sáme gielat oahpahusa sisdoalut ja ulbmilat leat áššit, mat gullet čielgasit vuodđolágas áshuvvon álgoálbmogiidda gullevaš giella- ja kulturvuoigatvuođaid biirii.

Artihkkalis namuhuvvon oahpporuhtaortnegiid heiveheapmi gáibida oahpporuđa oažžuma eavttuid viiddideami dakkárin, ahte dat guoskkašedje ee. daid sá mestudeanttaid geat čadahit ránnjáriikka allaskuvllain sáme giela ja kultuvrra ii-dutkosii doalvu oahpuid. Dát oahput leat dávjá ohppiide earenoamáš dehálaččat.

Artihkkal 27: Dutkan

Stáhtat galget ovttasráđiid sámedikkiiguin bargat dan badjelii ahte leat doaibmabijut mat sámi servodaga dárbbášan máhtuid vuodul ovddidit dutkanprográmmaid ja buoridit sápmelaš dutkiidlogu. Go dakkár dutkan plánejuvvo, de

⁵ Sámediggi Dnro 338/D.a.2/2009

ferte sámi servodaga gielalaš ja kultuvrralaš dilli váldojuvvot vuhtii.

Stáhtat galget ovttasráđiid sámedikkiiguin ovddidit sámi ja eará dutkanlágádusaid ovttasbarggu guđege riikkas ja riikkarájiid rastá, ja nannet dutkanlágádusaid erenoamážit dakkár dutkamiiguin mat namahuvvojedje vuosstamuš laddasis.

Sámiide guoskevaš dutkan ferte leat heivehuvvon dakkár ehtalaš njuolggadusaide maid sámiid álgoálbmotdilli gáibida.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohusas gáibiduvvon doaibma sáhtta ollašuhttot dálá vuogádaga olis.

Sámediggi oaidná ahte dálá ordnet ii doarjjo sámedutkamuša eavttuid ja rájáidrasttildeaddji ovttasbarggu. Sámi parlamentáralaš ráđdi ja Suoma sámediggi leat álggahan sámi universitehtaproševtta plánema riikkaidgaskasaš sámevuolui. Dat dorvvastivččii sámedutkamuša ja allaskuvla dási skuvlejumi sámiid ruovttuguovllus. Sámedutkamuša ruhtadeapmi gáibida earenoamáš resurssaid.

Artihkkal 28: Oahpahas ja diehtujuohkin sámiid birra

Sámi álbmoga kultuvra ja servodateallin galgá ulbmálaččat bohtit oidnosii oahpahas maddái olggobealde sámi servodaga. Dakkár oahpahas galgá erenoamážit ulbmádit ovddidit olbmuid máhtu sámiid sajádaga birra riikkaid álgoálbmogin. Stáhtat galget ovttasráđiid sámedikkiiguin fállat oahpahusa sámi kultuvrras ja servodateallimis daidda olbmuid guđet galget bargat sámi guovlluin.

Stáhtat galget ovttasráđiid sámedikkiiguin fuolahit almmolaš diehtujuohkima sámi kultuvrra ja servodateallima birra.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Sámit álgoálbmogin leat váldon vuhtii vuodđooahpahusa oahppoplánaid vuodđoássiin. Lea dehálaš ahte sámevuodas ja sámi kultuvrras addo diehtu viidát ja diehtu mii addo lea rivttes. Dan mihtomearrái lea viggamuš maid Suoma čatni riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid ášši gieđahalli mearrádusain. Sáme kulturguovddáš buorida vejolašvuođa juohkit ja oažžut dieđu sámiin álgoálbmogiin. Artihkkalevttohusa I laddasa mañemus cealkka guodđá rabas geasa ja man muttus das oaiivilduvvon oahpahusa galggašii addit.

Sámediggi oaidná ahte artihkkal ii leat ruossalasvuodas njuolggadusaiguin, mat leat fámus. Das fuolatkeahttá Suopma ii ollašuite artihkkala geatnegasvuođaid. Sápmelašvuohta lea oaidnemeahtun suopmelaš skuvlenuogádagas. Sáme giella ja kultuvra bohtet ovdan dušše sáme giella ja sáme gielat oahpahas ja soaitáhagas iešguđetge guovlluin riikkas lágiduvvon temáoahpahusa bokte. Buot Suoma skuvllaid guoskevaš oahppoplánas namuhuvvon vuodđoáššit sápmelaččaid birra leat nu almmolaš dásis ahte dain ii leat leamaš váikkuhus suoma- ja ruotagielat oahppomateriálaid sisdoaluide. Eaige dieđut maddái leat váikkuhan sisdoalolaš lasáhusaide sámi servodaga, kultuvrra ja giella birra buot fágaide mat oahpahuvvojit miehtá riikka. Suopmelaš oahpaheddjiin lea unnán diehtu riikkaset álgoálbmoga ja sámi servodaga dili birra dán áigge. Oahpahasráđdehus galgá danin ovttasbarggus sámedikkiin geatnegahttit ráhkadit sámi kultuvrra, servodaga, sámiid sajádaga álgoálbmogin guoskevaš oahpahussisdoalu vuodđooahpahussii, logahakkii ja ámmátlaš skuvlejupmái oahpahasplánaid vuodđoáššiide. Artihkkala fápmudahttin buoridivččii dili Suoma skuvlenuogádagas.

Artihkkal 29: Dearvvašvuođa- ja sosiálaásahus

Stáhtat galget ovttasráđiid sámedikkiiguin fuolahit ahte sámiid ássanguovlluin dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat leat organisterejuvvon nu ahte dáid guovlluid sámiide leat sihkkarastojuvvon dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat mat leat

heivehuvvon sin gielalaš ja kultuvrralaš duogáži.

Maiddáit olggobealde sámi ássanguovlluid dearvvašvuoda- ja sosiálaeiseválddit galget váldit vuhtii sámi divššohasaid ja klieanttaid gielalaš ja kultuvrralaš duogáža

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohusas lea geavahuvvon sajáiduvvan doahpágiid sajis baicca earálagan dadjanvuogit, mat dahket evttohusa sisdoalu eahpečielgaseabbon. Stáhtii ášahuvvon geatnegasvuohta lea ovttasbarggus sámedikkiin fuolahit das ahte sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusat ordnejuvvojit sámeguovllus dihto ládje. Gáibida mearkkašahhti rievdadusaid našunála láhkaásaheapmái, jus evttohusain lea oaivvilduvvon váldit beali sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaid ordnengeatnegasvuhtii guoskevaš gažaldagaide. Sápmealaš divššohasaid ja pasieanttaid gielalaš ja kultuvrralaš duogáš lea juo vuhtii váldon našunála láhkaásaheamis.

Sámedikki oainnu mielde artihkkalevttohusain oaivvilduvvojit konkrehtalaččat sosiála ja dearvvašvuodabálvalusat iige sosiála ja dearvvašvuodaásahus. Sámediggi oaidná ahte artihkkal galggašii ratifiserejuvnot. Sámediggi ii sáhte čuovvolit bargojoavkku oainnu das, ahte sámi divššohasaid kultuvra- ja gielladuogáš livččii vuhtii váldon álbmotlaš láhkaásaheamis dan viidodagas maid davvirikkalaš sámekonvenšuvdna gáibida.

Sámedikki oainnu mielde artihkkala ulbmilin ii leat váldit beali sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaid ordnema ovddasvástádussii, muhto dat ášahusaid mat ordnejit sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaid galget geatnegahttot ordnet bálvalusaid mat leat heivehuvvon sámegillii ja kultuvrii stáhta ja sámedikkiid bokte boahtti ruhtademiin.

ILO-soahpamuša 25 artihkkala 2 momeanttas lea ahte bálvalusain galgá váldot vuhtii álgoálbmogiid ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš dilálašvuohta. Álgoálbmogiid buoremus vejolaš dearvvašvuoda dási lea váttis sihkkarastit, jus bálvalusat eai leat heivehuvvon sin earenoamáš dilálašvuhtii ja eallindillái. Sámediggi dovda buoremusat álbmogis sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaid dárbbu ja meannudanvugiid sámegielat ja sámi kultuvrii heivehuvvon bálvalusaid lágideamis. Prinsihpas vuodđobálvalusaid buvttadeami ovddasvástádus lea gielddain. Dakkár sosiála ja dearvvašvuodadikšumis, mii válda vuhtii gielalaš ja kultuvrralaš earenoamáš iešvuodaid, gullá kulturiešstivrejupmái ja das vástida sámediggi. Láhkaásaheapmi geatnegahtta gielddaid ordnet sosiála ja dearvvašvuodabálvalusaid ássiid dárbbuid mielde. Láhkaásaheapmi ii goittotge meroštala dárkilit doaimma viidodaga, sisdoalu dahje ordnenvuogi. Iešmearridanvuoigatvuođa vuodul sámiin galgá leat vejolašvuohta ieš mearridit dan, makkár sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaid sii dárbbušit, makkár vuođu ja árvomáilmmi ala dahje oainnuin bures veadjimis daid galggašii hukset ja movt daid galggašii buoremusat ordnet.

Servodaga struktuvrralaš váilevašvuodaid dihte sápmelaččat eai oaččo doarvái sámegillii ja kultuvrii vuodđuduvvi bálvalusaid eaige dan bokte sáhte stivret giellaset doalaheami ja ovdáneami iežaset guovlluin. Buresveadjinbálvalusain, maid vuodđun lea giella ja kultuvra, lea stuorra mearkkašupmi ii dušše sámiid buresbirgejupmái, muhto maid olles álbmoga bisuheapmái. Sápmealaččaid álgoálbmotrievttit iežas gillii ja kultuvrii eai ollašuva sámiid ruovttuguovllus buot gielddain nu movt vuodđolágas ja giellalágas daddjo. Vaikke sápmelaš divššohasaid ja pasieanttaid gielalaš ja kultuvrralaš duogáš livččii váldon vuhtii našuvnnalaš láhkaásaheamis, dat ii váldo duodalaččat vuhtii bálvalusaid ollašuttimis. Sámiid dárbbuid vuhtii váldin gáibida resurssaid lasiheami.

Sápmelaččaid sajádat álgoálbmogin ja sápmelaččaid vuodđorivttiid ja olmmošvuoigatvuođaid dorvvasteapmi eaktudit ahte lánkaásaheami ovddidanbarggus sierra vuhtiiváldošii sápmelaččaid sajádat, mii lea vuodđolágas lea meroštallojuvvon. Sosiála- ja dearvvašvuohtaministeriija hálddahussuorggi áhahusaide galggašii lasihit máinnašeami sámiiid vuoigatvuođas doalahit ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra vuodđolágas áhahuvvon kulturiešstivrejumi vuodul.

Artihkkal 31: Árbevirolaš máhtut ja kulturilbmadeamit

Stáhtat galget gudnejahttit sámi álbmoga vuoigatvuođa hálddašit iežas árbevirolaš máhtuid ja kultuvrralaš ilbmadeamiid, ja bargat vai sámít sáhttet seailluhit, ovddidit ja doalvut daid boahttevaš buolvvaide.

Stáhtat galget fuolahit nu, ahte sámi álbmot, go earát go sámít ieža geavahit sámi kultuvrra gávppálaččat, ožžot vejolašvuođa váikkuhit doaimmaide ja oažžut govttolaš oasi daid doaimmaid ruđalaš vuoittus. Sámi kultuvra galgá leat suddjejuvvon dakkár kultuvrralaš ilbmadeamiid vuostái mat mahkáš leat sámiiid iežaset.

Stáhtat galget fuolahit ahte sámiiid árbevirolaš máhtut váldojuvvojit vuhtii go sámi dilis mearriduvvo juoga.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Orru ahte artihkkal gáibida das jurddašuvvon sisdoalu dárkileabbo čilgejeaddji terminologalaš ovddideami.

Suoma lánkaásaheapmi nugo maid álbmotrivetti seađáhusaid ásaheapmi dan suorggis mii artihkkalis oaivvilduvvo, orru váilevaš.

Orruge ahte livččii buoret vuordit viidát álbmotjuridihkalaš suodjaleami ovddideapmái čujuhuvvon barggu válmmaštumi, mii dál lea jođus, muhto go viggat ovdal dan ovddidit odđa mearrádusaid dušše davviriikkalaš dásis. Dán muittus lea eahpečielggas, maid artihkkalis oaivvilduvvon vuoigatvuođat meidnejit ja movt áššit konkrehtalaččat juridihkalaččat lágiduvvošedje.

Bargojoavku atná ahte doaba árbevirolaš máhtut lea boastut. Dárogielat álgoteavsttas geavahuvvo dán artihkkala oasil doaba *tradisjonell kunnskap*, mii lea jorgaluvvon suomagillii konvenšuvdnaárvalusas árbevirolaš diehtun (suom. perinteinen tietämys). Dárogielat doaba oaivvilda goittotge árbevirolaš máhtu nu movt biodiversitehtasoahpamuša artihkkala 8 (j) konteavsttas. Doaba lea jorgaluvvon suomagillii boastut. Bargojoavku livččii sáhtán álkidit dárkkistit ášši smiehtamuša barggadettiin. Terminologalaš dárkilut čilgehus ii dárbašuvvo, muhto suomagielat konvenšuvdnaárvalusa jorgalusas dat galgá divvojuvot.

Bargojoavku háliida vuordit dassái mii dáhpuhuvvá WIPO:s (World Intellectual Property Organization) immateriálalašvuoigatvuođaid suoji álbmotvuoigatvuođalaš ovdáneami bealis. Suopma, Ruotta ja Norga leat WIPO lahttut. WIPO proseassa sáhtta goittotge bistit hui guhká ja dat guoská vuosttažettiin našuvnnalaš lánkaásaheami. Davviriikkalaš konvenšuvdna lea guovllu stáhtasoahpamuš, mii lea vuordán ratifiserema njeallje jagi. Konvenšuvnna ratifiseren ii sáhte vuordit gaskandagut riikkaidgaskasaš soahpamušlánkaásaheami válmmaštumi, muhto baicca WIPO soahpamušat galget ratifiserejuvot sierra davviriikkalaš sámekonvenšuvnna oassebeallestáhtaguin. Ferte maid fuomášit ahte WIPO barggu vuodđun lea stáhtaid gaskasaš ovttagurgu, eaige álgoálbmogat leat sin ovddasteaddji orgánaid bokte mielde olles fámuin ášši válmmaštallamis.

Artihkkala váldosisdoallu meroštallojuvvo biodiversitehtasoahpamuša artihkkala 8 (j):a ja 10:a bokte ja earenoamážit biodiversitehtasoahpamuša oassebeallečoahkkimiid addán mearrádusaid artihkkal 8 (j) doaimmaid birra. Konvenšuvdnaárvalussii leat váldon iešvuođat maid Unesco immateriála kulturárbbi suodjalansoahpamušas, man Suopma ii leat ratifiseren ja Suoma ratifiseren Unesco kulturovdanbuktojumiid suodjalansoahpamušas (Sops 17/2007), mii ii leat ollašutton sámekultuvrra kulturovdanbuktojumiid olis Suomas. Bargojoavku ii leat goittotge váldán vuhtii barggustis daid áššiid obanassiige, vaikke bargojoavkku bargun lei guorahallat davviriikkalaš sámekonvenšuvnna oktavuoda riikka iežas lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaide. Čujuhit bargojoavkku árvalussii ahte artihkkalis oaivvilduvvon vuoigatvuođat leat eahpečielgasat

daningo ii leat diehtu movt áššit konkrehtalaččat lágiduvvošedje. Sámediggi gávnnaha dasa ahte konvenšuvnna doibmiibidjamis mearriduvvo maŋjel. Dalle dárkkistuvvo maid našuvnnaš lánkaásaheapmi sámekonvenšuvnna ektui. Bargojoavkku árvvoštallama ja jurddabohtosiid vuodđun artihkkala váikkuhusain lea váilevaš lánkaásaheami gieđahallan iige bargojoavkku árvalusa sáhte dan oasil leat ávkin ášši joatkkaválmmaštallamis.

Artihkkal 32: Sámi kulturmuittut

Sámiid kulturmuittut galget leat suodjaluvvon lágas, ja riikka sámediggi galgá daid hálddašit dahje kulturlágadusat ovttasráđiid Sámedikkiin.

Stáhtat galget lánčit dilálašvuodaid riikkaráđiid rasttideaddji ovttasbargui main duođaštit, suodjalit ja hálddašit sámi kulturmuittuid.

Stáhtat galget bargat vai sámi kulturmuittut mat leat dolvojuvvon eret sámi guovlluin, ja mat leat erenoamážat sámi servodahkii, galget biddjojuvvo dohkálaš dávvirvuorkkáide dahje kulturlágadusaide šiehtadusa mielde mii lea dahkkojuvvon riikkaid sámedikkiiguin.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Konvenšuvdnaárvalusa 32 artihkkalis geavahuvvon kulturmuittu-doaba (suom. kulttuurimuistomerkki) ii vásttit almmolaš lánkaásaheamis geavahuvvon meroštallamiid. Artihkkala ákkastallamiin kulturmuittu-doahpágiin čujuhuvvo almmolaččat materialisttalaš kulturárbbi (dološmuittuid, luovus kulturdávviriid ja kulturbirrasiid) hálddašeapmái. Artihkkal gáibida dárkileabbo terminologalaš čilgema.

Artihkkala 3 láđđasis evttohuvvon sámi kulturmuittuid máhcaheapmi ja museaide vurkkodeapmi lea Suoma lánkaásaheami olis vejolaš, muhto gáibida bargui čujuhuvvon resurssaid ja maid dáhpáhusaid mielde vuodđolága omodatsuoji guoskevaš árvvoštallama. Earenoamáš dehálaš lea earuhit lágalaččat ja lágahemiid dolvojuvvon dávviriid.

Sámi kulturmuittuid sirdin sámedikki hálddašeami vuollái geatnegahtta rievdadusaid mánggaide ásaheamiide, ja dat guoská maid sámedikki lágas ásaheamis bargguid ásaheami.

Bargojoavku vásiha árvalusastis váttisin doahpaga kulturmuittu (suom. kulttuurimuistomerkki, dárog. kulturminne) ja bargojoavkku mielas livččii dárbu čielggadit terminologiija, vaikke konvenšuvdnaárvalusas lea doahpaga sisdoallu čilgejuvvon. Norgalaš ja ruottelaš lánkaásaheamis geavahuvvo doaba kulturmuittu. Supmii ii galggašii dagahit váttisvuodaid váldit dán máinnašuvvon doahpaga atnui oktan áššáigullevaš čilgehusaiguin. Suoma lánkaásaheamis lea iešguđetge doahpágiiguin kulturmuittut suodjaluvvon ja áššái gullevaš terminologalaš ja sámekonvenšuvnna eaktudeaddji rievdadusat sáhttet dahkkot lánkaásaheami beaivádemiiin ja áššái gullevaš resurssaid lasihemiin ja sámedávviriid sirdimiin Suoma Álbmotmuseas Sámemusea Siidii.

Sámediggi fuomášuhtta ahte stuorámuš oassi sámi kulturdávviriiin leat Suoma álbmotmuseas dahje olgoriikalaš museain. Bargojoavku oaidná artihkkala problemáhtalažžan vuodđolága omodatsuoji ektui. Stuorámuš oassi sámi dávviriin leat almmolaš ovttasusaid hálddus iige priváhtavuoigatvuodalaš vuodđolágálaš váttisvuohta gávdno. Suoma sámemusea Siida lea oážžon luoikkas sámedávviriid, muhto dávvirat eai leat sirdon rivttes vugiin Suoma Sámemusea Siida hálđui, moanaid viggamušaid maŋjelge. Bargojoavku gidde fuomášumi ahte lea dárbu dahkat erohusa lágalažžat ja lágahemiid dolvojuvvon dávviriid gaskkal. Stuorámuš oasis sámedávviriid eret doalvuma historjjas ii leat diehtu ja váldokultuvrra viŋkilis lágalaččat dolvojuvvon dávvir sáhtta álgoálbmoga bealis lea lágahis vuohki. Riikkaidgaskasaš dásis álgoálbmogiid gáibádusat oážžut ruovttoluotta kulturábiset ja dávviriiddiset leat lassanan ja daid evttohusaid leat dorjon dallego álgoálbmogiin leat iežaset anus seailuheapmái heivvolaš sadji. Sámediggi oaidná dán artihkkala dohkkehangellolažžan ja artihkkaliin, mii čuovvu riikkaidgaskasaš ovdáneami ja man galggašii dohkkehit ájahallama haga. Sámediggi háliida dan lassin fuomášuhttit ahte juste dál lea

oahpahusministeriija válmmaštallame Museadoaimmahaga bargguid guovlluide juohkima. Dan oktavuodas sámeкультурárbbi divššu ja seailluheami sirdin sámeinstitušuvnnaide doarjjošii ja ovddidivččii davviriikkalaš sámekonvenšuvnna ratifiserema.

Artihkkal 33: Kulturvuoddu

Stáhtaid geatnegasvuodát sámi kultuvrra guovdu fátmastit maid ávnnaslaš kulturvuodu, vai sámiide leat dárbbaslaš ealáhuslaš ja ekonomalaš eavttut maiguin sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežaset kultuvrra

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohusas lea sáhka sámekulturvrii láktaseaddji áššeollisvuodaid našunála ruhtadeami ja dan ruhtadeami dásis. Artihkkalis dahje dan ákkastallamiin ii leat gieđahallon dat, mat leat dat dárbbaslaš ealáhuslaš ja ekonomalaš eavttut mat namuhuvvojit artihkkalis. Vaikke evttohusas sáhtašii leat viehka stuorra váikkuhus stáhta bušehttii, evttohus ii leat dakkárin ruossalas Suoma lánkaásahemiin iige Suoma guoskevaš riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin.

Go artihkkalevttohusa ákkastallamis oaivilduvvon IV ja V loguid artihkkalat leat problemáhtalaččat Suoma dálá lánkaásahemiin ja Suoma guoskevaš riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin, daidda láktaseaddji ekonomalaš geatnegasvuodaid dárkilut analyseren lea dán muttus beare árrat dahkat.

Sámediggi lea ovttaoaivilis dainna oainnuin ahte artihkkala ollašuttin gáibida sámekulturvrii ruhtadeami lasiheami. Sámediggi hálida deattuhit ahte sámekulturvrii resurssaid lasiheapmi galgá dahkkot, nu movt davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaárvalusas lea, kulturiešmearrideami vuodul ášahusaid olis iige stáhta eiseválddiid juolludan sierraruhtademiin. Sámediggi hálida fuomášuttit ahte bargojoavkku evttohusa argumenteren oasis dain lágain mat resurserejit sámi kultuvrra ja dan ruhtadanmomeanttat leat bukten boastut ovdan iige sámediggi sáhte čuovvolit argumenterenoasis ovdan boahhtit oainnuide daid áššiin.

Sámediggi lea mángii gávnahan ahte sámedikki doaibmaruhta, sámi kulturmearreruhta (25.80.50), mearreruhta sámegeielat oahppomateriálabuvttadeapmái (29.01.23), mearreruhta sámegeielat sosiála- ja dearvvašvuodabálvalusaide (33.33.31) eai leat doarvái eaige dorvvas sámiid vuodđolágalaš vuoigatvuođa iežas gillii ja kulturvrii. Sámediggi váldá vuhtii dan lassin ahte ráđđehusa evttohus giełddaid vuodđobálvalusaid stáhtaossodatvuogádaga ođasmahttin (HE 174/2009 vp) boahdá dalle go ollášuhtto, dahkat váddáseabbon ratifiseret sámekonvenšuvnna. Stáhtaráđđi evttoha ahte sámiid ruovttuguovllu giełddaide juolluduvvošii earenoamášruhtadeapmi sámegeielat bálvalusaid buvttadeapmái sámegeielat ássiidlogu vuodul, muhto stáhtaráđđi ii áiggo geatnegahttit giełddaid geavahit ruhtadeami sámegeielat bálvalusaide. Ruhtadanoassi boahdá leat ovdadieđuid mielde jahkái 2010 sullii 3,2 milj. euro. Sámediggi lea evttohan ruhtadeami juolludeami sirdima Sámediggái sámegeielat bálvalusaide giełddain. Ruhtadeami juolludeapmi sámedikki bokte lea áidna málle mii sihkkarastá ruhtadeami dievaslaš geavaheami sámegeielat bálvalusaid ja dorjjošii maid davviriikkalaš sámekonvenšuvdna doibmii váldima.

Argumenterenoasis bukto maid ovdan ahte boazodoalu ja luoddueláhusaid ruhtadanlánka, borasspire buhtaduslánka ja doarjja juohke bohcco nammii doarjjošedje sámekulturvrii ja dan seailuma davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaárvalusa mielde. Ain gávnahuvvo ahte Lappi Bargo ja ealáhus-guovddáža juolludan fitnodatruhtademiin leat doarjaga ožžon sámi fitnodatdoallit ja dan bokte maid sámi ealáhusat, vaikke BE-guovddázis ii leat anus sámi ealáhusaid doarjjaortnet. Ovdal namuhuvvon ruhtadanvuogádagat eai sáhte jurddašuvvot sámedikki mielas ruhtadanelemeantan, mat heivejit oktii sámekonvenšuvnnain, daningo dain ii leat sámekulturvrii ja –ealáhusaide iežas ruhtadanortnet muhto ruhtadeapmi juolluduvvo seamma ákkaid vuodul buot ealáhusa bargiide, geat leat gelbbolaččat oážžut doarjaga.

Sámediggi oaidná ahte Suopma ii deavdde dálá dilisge Suoma vuodđolága ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid dorvvastit sámealáhusaid ja earenoamážit boazodoalu seailuma oassin sámekultuvrra. Sámediggi oaidná ahte sámi ealáhusaid dorvvasteapmi gáibida láhkarievdadusa ja sámi ealáhusaid resurssaid lasiheami sámekultuvrra vuodul, dainna lágiin ahte sámi kulturiešmearrideapmi ollašuvvá.

3.4 IV kapihttal:Sámiid vuoigatvuohta čáziide ja eatnamiidda

Láidehus

Nuppeládje go bargojoavkku árvvoštallamiin sámekonvenšuvnnas dábálaččat, lohku 4 (IV) lea lasihuvvon ovdal artihkkala giedahallanoasi guhkes, measta golmma siidosáš historihka lágan duogáščilgehus, mii orru meidnejuvvon juogalágan duogáščilgehussan dasa mii guoská davimus Suoma ássanhistorjjá ovdáneapmái. Čilgehusaid gaskkas čujuhuvvo goittotge eanáš sámiid ruovttuguovllus ássi eará go sápmelaš dáláš olmmošjoavkkuid duohtavuodalaš sajádat ja dárbbu dan dorvvasteapmái. Dát kapihttal ii ovddas dieđalaš dutkamuša, iige dat gula movtge dan bargui, mii bargojovkui gulai. Dán kapihttala bokte doallá earenoamážit deaivása Sámedikki fuomášupmi das ahte bargojoavkku bargu viggá joatkit ILO-soahpamuša ratifiseremii gullevaš čielggadanorgánaid barggu, vaikke dat ii gullange bargojoavkku bargguide. Daningo kapihttal ii laktás bargojovkui addon bargguide iige dat ovddas dieđalaš dutkamuša ja dan lassin juridihkalaččat eahpedárki ja addá boasttu dieđuid, danin kapihttala galgá sámedikki mielas guođdit oalát fuomášumi haga. Sámedikki dárkilut fuomášumit láidehusoassái leat **mildosis 1**.

Artihkkal 34: Eatnamiid ja čáziid árbevirolaš geavaheapmi

Guhkesáigásaš árbevirolaš geavahus eanan- ja čáhceviidodagain lea vuodđun sámiid individuála ja kollektiiva opodatvuoigatvuhtii dáidda guovlluide riikkaisiskkáldas ja riikkaidgaskasaš njuolggadusaid mielde mat gustojit guhkesáigásaš geavaheami geažil.

Jos sámiin, almmá earáid anekeahtá sin eaiggádin, leat geavahas ja sii árbevirolaččat leat geavahan dihto eanan- ja čáhceviidodagain boazodollui, bivdui, guolásteapmái dahje eará doibmii, de sis galgá leat vuoigatvuohta ain doaladit guovlluin ja geavahit daid nugo leat dahkan juo ovddežis. Jos sámit guovlluid geavahit ovttas earáiguin, de sámit ja duot nuppit geavaheadjit galget geavahit iežaset vuoigatvuodaid válddedettiinaset vuhtii nuppit nuppiid ja iežaset vuostálas vuoigatvuodaid luonddu. Dán oktavuodas galgá erenoamážit váldojuvvot vuhtii boazosápmelaččaid beroštumit. Ahte vuoigatvuohta geavahit guovlluid lea ráddjejuvvon seammá muddui go ovdalge, ii galgga headuštit geavahanvugiid heiveheami dárbbu mielde teknihkalaš ja ekonomalaš ovdáneapmái.

Dat árvvoštallan, leago dán mearrádusa mielde árbevirolaš geavaheapmi, galgá čadahuvvot dan vuodul mii lea sámiid árbevirolaš eanan- ja čáhcegeavaheapmi, ja dainna vuhtiiváldimiin ahte dávjá sámiid geavaheamis eai báhcán bissovaš luottat lundui.

Dán artihkkala mearrádus ii mearkkaš ahte dat ráddje dan vuoigatvuoda oazžut ruovttoluotta opmodaga mii sámiin sáhtá leat riikka iežas dahje riikkaidgaskasaš rivttiid mielde.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohus lea dan muttus loažžadit hábmejuvvon ahte evttohusa sisdoallu báhcá mánggalahká eahpečielggasin. Eahpečielggasin báhcá ovdamearkka dihte dat leago artihkkalevttohusa 1 lađđasa oaivilin lánhčit ođđalágan jurdaga oamasteamis vai eanetge deattuhit dan guhkesáigásaš árbevirolaš geavaheami vuodul bohtán vuoigatvuodát, mat sámit našunála lánkaásaheami mielde sáhtášedje leat. Daid vuoigatvuodaid vejolaš gávdnoma čielggadeapmi lea guđdon našunála lánkaásaheami (ja ášši guoskevaš stáhta riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid) duohká. Jus ulbmilin lea buktit ođđa jurdaga oamasteamis, dasa ii gávdno vástta našunála lánkaásaheamis. Jus guhkesáigásaš geavahemiin oaivvilduvvo eará go dološ návddašanriekti, dasage ii gávdno vástta álbotlaš lánkaásaheamis.

Artihkkalevttohusas ii dahkko erohus priváhta eatnama ja stáhta mehciid gaskkal go ges našunála láhkaásaheamis priváhta opmodat ja stáhta meahccin hálddašuvvon guovllut gieđahallojit earáládje. Priváhta opmodagas lea vuoddolágas 15 § vuodđoriektin dorvvastuvvon opmodatsuođji. Danin evttohusa ákkastallanoasis deattuhuvvon geavahanvuoigatvuođa mannan oamasteaddji vuoigatvuođaid badjel orru problemáhtalaš vuoddolágas dorvvastuvvon opmodatsuođji ektui.

Artihkkat 34 ja 35 láktasit measta oktii. Goappásge leat geavahuvvon loaččes meroštallamat, maid vuodul lea váttis dulkot artihkkaliid duodalaš sisdoalu ja daid gaskanas oktavuoda. Artihkkaliin oaivvilduvvon eana- ja čáhceguovllut eai leat movtge meroštallojuvvon, muhto meroštallan lea guđđojuvvon soahpamušstáhtaid mañit doaibman. Go geavahuvvon doahpagat eai leat buoret meroštallojuvvon, ovdamearkka dihte 34 artihkkala 1 laddasis oaivvilduvvon vuoigatvuođaid sisdoalus lea dulkonmunni ja dat báhcet rabas.

Artihkkalevttohusa mañemus lađas vástideaš májggaid riikkaidgaskasaš soahpamušaide gullevaš mearrádusaid das, ahte gažaldatvuloš soahpamuš ii oaččo hehttet daid ovdduid ja vuoigatvuođaid, mat dan joavkkus geaidda ášši guoská leat našuvnnalaš ja eará álbmotlaš rievtti mielde.

Artihkkala 34 guoskevaš áittolaš árvvoštallamis ja earenoamážit loahppaárvoštallamis artihkkala sisdoallu suokkardallo earenoamáš moivvas vugiin. Artihkkalárvalusa dulkojupmi lea navdon váttisin, man dihte artihkkala muhtun ákkat jurddašuvvojit problemáhtalažžan vuoddolágas oaivvilduvvon opmodatsuođji dáfus. Bargojoavkku gávnnaheami artihkkala eahpečielga hábmemii gávdno duogáš oktageardánit dan duohtavuodas ahte sámiiid riektesajádat lea Suomas, Norggas ja Ruotas historjás otnábeaivái ovdánan hui earálágan prinsihpaid vuodul. Norgga vuogádat lea álgu rájes leamašan earálágan go Ruotta-Suoma. Ruota ja Suoma gaskkal riektesajádaga ovdáneapmi álggi ovdánit nubbi nuppis earáláganin dalle go Suopma sirrejuvvui Ruotas jagis 1809 ja láktojuvvui Ruššii ja mañjel Suoma iehčanassan šaddama jagis 1917. Nubbi smiehtamušas celkon Suoma dáfus eahpečielga ášši lea ahte sámekonvenšuvdnaárvalusas lea namalassii eanariekteartihkkaliid bokte dorvvastuvvon nannosit ILO-soahpamuššii.

Ieš artihkkal dahje konvenšuvdnaárvalusa ákkastallama logadettiin sámekonvenšuvvna 34 artihkkala hápmi lea sámedikki mielas áibbas áddehahti ja nu čielggas go golmma sierra stáhta iešguđetge lágan juridihkalaš ovdáneami dáfus obanassiige lea vejolaš. Nuppe ládje go bargojoavkku evttohus čuoččuha, ng. oamastannávdojupmi galgá konvenšuvdnaárvalusa mielde dulkojuvvot juogo našuvnnalaš dahje riikkaidgaskasaš vuoigatvuođa viñkilis. Ng. oamastannávdojupmi gávdno riikkaidgaskasaš vuoigatvuođas ILO-soahpamušas. Seamma oamastannávdojumi dorvun leat cealkán konvenšuvvna I kapihtala guorahallama mielde earenoamážit riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid ollašuvvama gohcci orgánat. Dain earenoamážit SP-soahpamuš, man Suopma lea ratifiseren, čuovvuma gohcci ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea lea cealkán sullasačča. Navdin gullá maid álgoálbmotsoahpamuššii jagis 2007, man Suopma lea vuolláičállán.

Guhkesáigásaš geavaheami bokte bargojoavkkus jurddašuvvon oaidnu orru dáhtul guodđime guorahallamis eret sámekonvenšuvvna čielga, rivttes terminologijja: Artihkkal 34 oaivvilda sihke guhkesáigásaš ja árbevirolaš eanangeavaheami ovttas. Ná guhkesáigásaš ja árbevirolaš geavaheami doaba ii leat oba oaivvilduvvonge čuovvut dárkilit našuvnnalaš láhkaásaheami doahpaga guhkesáigásaš árbevirolaš geavaheapmi (s. ylimuistoinen nautinta r. urminnes hävd dahje d. alders tids bruk). Sámekonvenšuvdnaárvalusas čujuhuvvo ILO-soahpamuššii ja Suoma dohkkehan álgoálbmotjulggaštusa árbevirolaš geavaheami guoskevaš terminologijjai. Konvenšuvdnaevttohusa siiddus 241 gávnnaheami vuosttažettiin:

"Vuosttaš laddasa mearrádus ii čujut duššefal našunála njuolggadusaide, muhto maidái riikkaidgaskasaš njuolggadusaide. Eai siskkáldas njuolggadusat nappo dalle okto mearrit sáhttágo sámiiid árbevirolaš geavaheapmi dahkat vuodu eaiggáduššánvuoigatvuhtii vai ii."

ILO-soahpamuša 14 artihkkala terminologijja lea dakkár: "The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognized."

Suoma dohkkehan, jagi 2007 álgoálbmotjulggaštusas seamma sullasaš ášši lea 26 artihkkala 1 lađđasis: "Indigenous peoples have the right to the lands, territories and resources which they have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired." Julggaštusa 26 artihkkala 2 lađđasis ain gávnnavuohtta ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta eaiggáduššat, geavahit, ovddidit ja kontrolleret eatnamiid, guovlluid ja luondduriggodagaid.⁶

Goabbáge álbmotjuridihkalaš áššegirji sisttisoallá doahpaga árbevirolaš geavaheapmi, nu movt áššegirjiinge oaivvilduvvo álgoálbmogiidda dovddahuvvon oamastanrievtti vuodđun. Bargojoavkkus guhkesáigásaš eanangeavaheami šiitima vuodđun lea sámekonvenšuvnna, ILO-soahpamuša ja álgoálbmotjulggaštusa sátnehámiid boasttu dulkon dahje ipmirdeapmi.

ILO-soahpamušii čujuhuvvo ákkastallanoasis dávjá, muhto artihkkala 34 ja olles IV kapihttala buohta čalmmustuvvo áddejupmi das, ahte ILO-soahpamuš ii dattetge guoskkahivččii juridihkalaš rávan Suoma makkárga hámis. Sámekonvenšuvnna árvvoštallama dáfus lea guovddázis maiddá bargojoavkkus geavahuvvon čuoččuhus, ahte ILO-soahpamuša earenoamážit eanan ja čázadagaid oamasteami ja hálddašeami guoskevaš 14 artihkkala dulkojupmi lea loahpalaččat našunála gažaldat. Bargojoavku dorvvasta čuoččuhusaid eanas sámedoaibmagotti smiehttamušii ja ILO-soahpamuša 34 artihkkalii, mas daddjo ahte almmolašsoahpamušaid ollašuvvama dáhkideaddji doaimmaid kvalitehta ja viidodat galgá čovdojuvvot njuovžilis vugiin nu ahte juohke riikka earenoamáš dilit váldojit vuhtii.

Sámedikki oainnu mielde sámedoaibmagotti smiehttamuš ii leat dan dását juridihkalaš gáldu ahte dasa berrešii lánkaásaheami sullasaš barggus čujuhuvvot njuolga guovddáš gažaldaga čovddusin. Sámedikki bargojoavkoovddasteaddji lea mángii buktán ovdan bargojovkui ahte áššis gávdno maid dutkandiehtu, muhto dat ii lean fuomášuhtton smiehttamušas. Otto Jebena nákkosgirji⁷ gieđahallá ollásit Norggas dohkkehuvvon ILO-soahpamuša ja dan dulkoma ja vuoddogáldun barggus ledje ILO-soahpamuša válmmaštallanáššegirji. Jepsen mielde ILO-soahpamuša mearrádus soahpamuša heivehallanvejolašvuođas ja dulkonmunis ii mange dáhpáhusas meidne norbma, mii lazašii vejolašvuođa riikkaidgaskasaš soahpamuša našunála dulkomii.⁸

Seamma leat gávnnavuohtta olmmošvuoigatvuohtagažaldagaide čikŋon dutkit suorggi earenoamášinstituhtas Åbo Akademiijas. Olmmošvuoigatvuohtainstituhta addin cealkámušas vuoigatvuohtaministtarii jagis 2009 lea deattuhuvvon seammaládjje go Jepsenisge, ahte ILO-soahpamuša dulkon ii namalassii mearriduvvo našuvnnalaš lánkaásaheami vuodul. Stáhtas ii leat vejolašvuohta dahkat oba eavttuid ILO-soahpamuša artihkkaliiid heiveheami ektui. Jus stáhtas livččii álo vuoigatvuohta dulkot riikkaidgaskasaš soahpamušaid nugo ieš dáhttu, riikkaidgaskasaš juridihka vuoddu jávkkašii oalát.

Dasto bargojoavkku oidnui das, man mielde sámekonvenšuvnna ákkastallamat livčče problemáhtalaččat dalle go sámiid vuoigatvuođat sáhtášedje mannat juobe eananeaggádiid rivttiid ovdalii. Dat dulkon lea seammaládjje konvenšuvdnaárvalusa sátnehámi vuostá daningo dulkojupmi lea dahkkon ovttá cealkaga vuodul. Dan cealkagis sámekonvenšuvdnaárvalus gieđahallá sierradását gilvvohalli vuoigatvuođaid oktavuodá nubbi nubbái. Sámekonvenšuvnnas siiddus 242 lea namalassii deattuhuvvon ahte sámiid vuoigatvuođat leat priváhtavuoigatvuođalaš vuoigatvuođat main lea lihka buorre suodji go eará geavahanvuoigatvuođainge. Dainna oaivvilduvvo dat ahte sámiid rivttiid luondu lea dávvirvuoigatvuođalaš ja vuoigatvuođas lea vuodđolága opmodatsuoji luondu. Vuoigatvuođat eai nappo leat oppalašvuoigatvuođat dahje almmolašvuoigatvuođalaš

⁶ "that they possess by reason of traditional ownership or other traditional occupation or use, as well as those which they have otherwise acquired."

⁷ "Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark",

⁸ Otto Jepsen, Oslo 1999, erit. s. 584.

vuoiatvuodát, maid sáhtta friddja stivret lálkaásahemiin. Jos baicca priváhtavuoigatvuodalaš vuoiatvuodta duohtaduvvo, dat sáhtta vuodđolága 15 § mielde dáhkot dušše oppalaš dárbbu váras ja dievas buhtadusa vuostá. Sámi vuoiatvuodaid iešvuodaide gullá vuoiatvuoda vuodđoláhkasuodjái. Dat lea gávnnahuvvon našunála lálkaásaheami oktiičanadeaddji vuodđolágalaš eaktun ja dan lea Suomas gávnnahan riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagoddi vuohččan juo jagis 1978 ja dan mañnel moanain iežas iešgudetge cealkámušain ja smiehtamušain.⁹ Priváhta- dahje nuppiin sániiguin dávvirvuoiatvuodtan sámiid vuoiatvuodát sáhttet giedahallot sihke oktagas sápmelačča vuoiatvuodtan ja nu maid kollektiivvalaš vuoiatvuodtan. Riikkabeivviid vuodđodorvolávdegoddi lea cealkámušastis giedahallan sámiid vuoiatvuodaid eanetge kollektiivvalaš vuoiatvuodtan (sámeálbmoga vuoiatvuodát, ovdam. PeVL 7/1978 vp. s. 4) nugo maid ovdam. SP-soahpamuš ja dan 27 artihkkal ovttaš joavkkus eará láhttuiguin. Vuodđolága 17 §:a 3 momeantta (sámiin lea vuoiatvuodta álgoálbmogiin ovddidit giellasat ja kultuvrraset) dulkojuvvo stáhtaásahusrievttis nu, ahte vuoiatvuodta sisttisdoallá sihke priváhta ja kollektiivvalaš aspeavtta.

Sámi boazodoalu jurddašettiin dálá boazodoalolágas nannejuvvon vuoiatvuodta bargat bohccuiguin eatnama oamastan- ja hálddašanvuoiatvuodas beroškeahhtá livččii nappo bargajoavkku mielas dál problemáhtalaš vuodđolága ektui, muhto nu maid livččii vuoiatvuodta suomelaš boazodoalu bealis. Vel unnit áddehahttin bázášii dat duohtavuodta ahte dalle go Suopma searvvai Eurohpá Uniovdnii lea dat vuolláičállán maid sápmelaččaid guoskevaš lassebeavdegirjji n:o 3, mas celko ahte sámiide sáhtta EU-lahttovuodas beroškeahhtá addit sierravuoiatvuoda bargat bohccuiguin árbevirolaš sámeaguovllus. Lassebeavdegirji lea maid oassi 1.12.2009 fápmui bohtán Lissabon soahpamuša. Maiddái vuodđoláhkaválgagoddi lea cealkámušastis PeVL 21/2007 deattuhan, ahte stáhtaráđi olis álggahuvvo ollislašodastus, mas sámiid kultuvrralaš ja vuoiatvuodalaš sajádat váldo vuhtii nu movt galgáge: válgagoddi čujuha ovddit cealkámušastii PeVM 17/2004, mas ges čujuhuvvui juste dás ovdalaš namuhuvvon sámiid guoskevaš lassebeavdegirjái n:o 3. Báikkálaš álbmoga vuoiatvuodát bohtet, nu movt jagi 2007 cealkámušas daddjo, váldot vuhtii nu movt válgagoddi lea cealkámušastis PeVL 8/1993 vp. gávnnahan. Dáinna cealkámušain oaivvilduvvo ges dušše ja duššefal ahte dábálaš lálkaásahemiin ii sáhte soardit daid boazoeaiggádiid sajádaga geat juo sápmelaččaid oktovuoigatvuoda lálkaásahanbarggu áigge juo eaiggádušše bohccuid ja ásse bissovaččat sámiid ruovttuguovllus. Dábálaš lálkaásahemiin sáhtta nappo ráddjet gildosiid haga earáid Suoma ja EU-riikka ássi vuoiatvuodaid eaiggáduššat bohccuid, bargat bohccuiguin dahje giellidit dan oalát.

Bargajoavkku árvalus artihkkal 34 lea giedahallon viidát dán cealkámušas, daningo stuorámuš oassi bargajoavkku oainnuin geardduhuvvo čada olles konvenšuvdnaevttohusa IV logu guorahallama.

Artihkkal 35 : Sámiid eatnamiid ja čáziid vuoiatvuodaid suodjaleapmi

Stáhtat galget čadahit dárbbalaš doaibmabijuid maiguin beaktilit suodjaluvvojit sámiid vuoiatvuodát artihkkala 34 mielde. Erenoamážit galget stáhtat dáinna ulbmiliin identifiseret daid eanan- ja čáhceviidodagaid maid sámit árbevirolaččat geavahit.

Ulbmili ávkálaš ortnegat galget leat riikkalaš riektedoalus olámuttus maiguin iskat sámiid eanan- ja čáhcevuoiatvuodalaš áššiid. Sámit galget riidduin mat leat dakkár vuoiatvuodaid geažil duopmostuoluid ovddas, sáhttit oazžut dárbbalaš ekonomalaš doarjaga vai sáhttet geahččalit áššiset doallevašvuoda.

⁹ Bargajoavkku máinnašan golmma cealkámuša lassin jagi 1978 cealkámuša lassin ainjuo cealkámušain PeVL 5/1981, PeVL 11/1982, PeVL 13/1989, PeVL 3/1990, PeVL 30/1993 ja vel sierranaš cealkámušain ja smiehtamušain jagi 1993 mañnel.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađđasa 1 cealkka lea problemáhtalaš danin go dat sisttisoallá eahpečielga geatnegasvuođaid. Sámiid ruovttuguovlu lea giedahallon Suoma láhkaásaheamis oktan ollisvuohtan ja dan siste sámiid árbevirolaš ásahan ja geavahan guovlluid earuheapmi nubbi nuppis ii leat sihkkarit álo jurddašuvvon ahte livččii oba vejolašge dahkat. Dan ektui evttohus bidjá Supmii ođđa riikkaidgaskasaš geatnegasvuođa.

Artihkkala 2 lađđasa 1 cealkagis ii leat ruossalasvuohta Suoma našuvnnalaš láhkaásahemiin iige daiguin riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaiguin, maidda Suopma lea čatnasan.

Artihkkala 2 lađđasa 2 cealkka lea problemáhtalaš vuodđolága ovtaveardásašvuođaprinsihpa viñkilis ja Eurohpá olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 6 artihkkala ektui.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaárvalusa ákkastallamis (s. 245-246) bohtá ovdan ahte áššedovdi bargojoavku lea oaivvildan sierralágan vuoigatvuođain (oamastanvuoigatvuohta/geavahanvuoigatvuohta) hálddašuvvon guovlluid sierra meroštallama earenoamážit dan mii guoská Norgga ja Ruota dili. Norggas ja Ruotas ii leat sierra sámiid ruovttuguovlu nu movt Suomas; dan áššedovdijoavku livččii sáhtán dieđusge namuhit vel. Ruota boazodoallolágas boazodoallovuoigatvuođa fápmu molsašuvvá sierra boazodoalloguovlluid gaskkal. Vuoigatvuohta lea garraseamos guovllu davimus osiin ja eanet ráddjjuvvon lulit oasis.

Suomas sierradását vuoigatvuođaid sirren nubbi nuppis ii leat konkrehtalaččat váttis, daningo sámiid ruovttuguovlu lea gávdnon našunála láhkaásaheamis juo jagi 1973 rájes sámi áirrasgotti guoskevaš ásahusa vuodul. Láhkadásis jagi 1995 sámediggelága 9 § lea ráddjen eiseválddiid ráddádallangeatnegasvuođa, mii guoská earenoamážit eatnamii ja čáhcai plánejuvvon stáhta doaimmaid sámiid ruovttuguovllus. Sámedikki oainnu mielde sápmelaččaid eatnamii ja čáhcai guoskevaš vuoigatvuođat nannejuvvojit sámiid ruovttuguovllus Suomas.

Smiehtamuša ákkastallamis lea bukton ovdan jurdda das ahte sámiid priváhta eaiggáduššanvuoigatvuohta livččii čielggaduvvon stuorrajuogu áigge ja dat eaiggáduššanvuoigatvuođat mat leat báhcán čielggahtta, daid galggašii ain dáhpáhus hávil nannet duopmostuolus jagi 1886 meahcelága vuodul. Dan jurdagii ii gávdno vuodduštus. Stuurrajuogus ii čielggaduvvon earágo dáloniid vuoigatvuođat, iige stuorrajuogu riektefápmu fáttmmas ollenge sápmelaččaid geain ii lean vuodđuduvvon dálle eanansadjái. Dát ášši lea guorahallon juo artihkkal 34 buohta ja cealkámuša mildosis. Govttolaš ja seammás positiivvalaš earenoamáš meannudeami, man riikkaidgaskasaš rievttit gáibidit, lea evttohuvvon čoavddusin ahte galggašii láchit vuohkkaseabbo vuogi movt nannet sámiid árbevirolaš rivttiid go maid dábálaš duopmostuollu dahká.

Lea čielggas ahte eananvuoigatvuohtagažaldaga čoavdin Suomas gáibida ođđa našunála láhkaásaheami nugo riikkaidgaskasaš riekti ja maid Suoma vuodđoláhka (22 §) juo dál geatnegahttet. Dakkár láhkaásaheapmi lea gáibiduvvon juo ráđđehusa evttohusas jagis (HE 306/1990 vp). Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagoddi lea gáibidan sullasaš ollislaš čovdosa mañemuš cealkámušastis 21/2007 vp.

Riekteveahkkeášši bokte áššedovdibargojoavku lea ákkastallan earenoamáš riekteveahki addima sápmelaččaide vuoigatvuođagáibádusaid ovdideapmái ILO-soahpamuša (artihkkal 14 lađas 3) ja ON-olmmošvuoigatvuohtakomitea ávžžehusa rájes. ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea oainnu vuodđun lea SP-soahpamuš (artihkkal 27), man Suopma lea dohkkehan. Riikkaidgaskasaš rievttige viñkilis riekteveahki fállán sápmelaččaide ii leat ovtaveardásašvuođa dáfus váttis, muhto baicca deavddašii gáibádusa positiiva earenoamáš meannudeamis.

Artihkkal 36: Luondduriggodagaid geavaheapmi

Sámiid vuoigatvuoda luondduriggodagaide dakkár eanan- ja čáhceviidodagain maid artihkkal 34 fátmmasta, galget suodjaluvvot erenoamážit. Dan oktavuodas galgá vuhtii váldojuvvot ahte joatkevaš beassan daidda sáhtá leat eaktun sámiid árbevirolaš máhtuid ja kultuvrralaš ilbmademiid seailuheapmái.

Ovdalگو almmolaš eiseváldi lága vuodul addá lobi ohcat ja bohkat minerálaid dahje eará eatnanvuoláš resurssaid dahje mearrida eará luondduriggodagaid geavaheamis dakkár eanan- ja čáhceviidodagain maid sámit eaiggáduššet dahje geavahit, de galgá šiehtadallojuvvo daiguin sámiiguin maid dat guoská ja Sámedikkiin go dáhpáhus gullá artihkkalii 16.

Lohpi ohcat dahje bohkat luondduriggodagaid ii galgga addojuvvot go doaibma dagašii sámiide veadjemeahttumiin dahje mearkkašan veara váddáseabbon joatkevaččat geavahit dáid guovlluid, ja go sin geavaheapmi lea deatalaš sámi kultuvrii, jos juo ii Sámediggi ja dat sámit maid dat čuohcá, eai mieđit dasa.

Mii mearriduvvui ovdalis dán artihkkalis, gusto luonddu earáge meassamiidda dahje geavahemiide dain guovlluin maid artihkkal 34 fátmmasta, dan oktavuodas maiddái vuovdečuollamiidda, čáhce- ja bieggáfápmorustegiid huksemiidda, geainnuid ja joavdovisttiid huksemiidda, soahteveaga hárhellamiidda ja bissovaš hárhellanguovlluide.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohus gieđahallá oalle muddui daid gažaldagaid, mat leat leamaš ovdan sámiid eatnamii ja čáhcai guoskevaš vuoigatvuodaid gieđahalli našunála láhkaásahančovdosa ozadettiin, das dássáži lihkostuvakeahtá.

Artihkkalevttohusa váikkuhusat našunála láhkaásaheapmái leat viidát ja mearkkašit geavatlaččat dálá láhkaásaheami spiehkasteaddji meannudanvugiid lágideami. Go artihkkalevttohusas rahppo dievas viidodagas ráđđádallanvuoigatvuohta hui rahpasit meroštallojuvvon sámejoavkkuide (sápmelaččaide "geaidda dat guoská") ja maid oktagas sámiide okto, de evttohus sáhtá leat ruossalas vuodđolágas 6 §:s dorvvastuvvon ovttaveardásašvuodaprinsihpain.

Bargojoavkku mielas luondduriggodagat-doaba lea problemáhtalaš. Doaba ii leat problemáhtalaš, dan mearkkašupmi lea sajáiduvvan riikkaidgaskasaš rievttis ja doaba lea maid heivehuvvon našunála dásis. Luondduriggodagat leat ruvkeminerálat ja sullasaš riggodagat luonddus. Sámedikki oainnu mielde suomelaš riekteortnegis gávnojit ovdamearkkat das ahte bajit riektedásit, eandalii alimus hálddahušriekti, leat juo heivehan riikkaidgaskasaš rievtti mearrádusaid. Ovdamearkan leat ruvkkiid oamasteami guoskevaš alimus hálddahušrievtti mearrádusat 31.3.1999 (bádden 692 ja 693). Čoavddusin gáibiduvvui ráđđádallan eavttuid haga dainna bálgosiin (s.o. bálggus mii lea sámiid ruovttuguovllus), man guvlui lei plánejuvvon dutkandoaibma vejolaš ruvkebáikki gávnamii. Ráđđádallan galgá dahkkon ovdal makkárge doaimmaid. AHR čovdosa vuodđun lei earret eará SP-soahpamuša 27 artihkkal, dálá vuodđolága mielde 17 §:a 3 momeantta vástideaddji hálddáhushámi 14 §:a 3 momentii ja vel boazodoallolága 2 §: 2 momeanta (eatnama ii oaččo geavahit vugiin, mii dagaha stuorit vahágiid boazodollui).

Sámedikki lea váttis ipmirdit makkár ákkaiguin artihkkal livččii problemáhtalaš vuodđolága ovttaveardásašvuodálágain, earenoamážit go váldit vuhtii dasa gullevaš gáibádusa positiivvalaš earenoamášmeannudeamis. Sámedikki oaidnu lea smiehttamusa ektui áibbas nuppelágan: artihkkal lea veahkin ollašuttime ovttaveardásašvuoda, maiddái go veardida bargojoavkku iežas smiehttamusas artihkkala 7 bokte ovdanbukton ákkaide. Čoahkkáigeassun sáhtá geardduhuvvot ahte vuodđolága 17 §:a 3 momeantta nannen sámiid riekti doalahit ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra ii sámekonvenšuvnna artihkkal 36 sullasaš suodjalannjuolggadusa haga ollašuva konkrehtalaččat. Artihkkala 7 logus ieš smiehttamusasge namuhuvvon riikkaidgaskasaš

soahpamušat gáibidit sámiid riektedili buorideapmi dan dássái maid ovttaveardásašvuodanjuolggadusat gáibidit, meidne dan ahte vuoigatvuodát suodjaluvvojit earenoamážit. Dán artihkkala bokte smiehttamušas ii leat áddejuvvon positiivvaláš earenoamášmeannudeami juridihkalaš mearkkašumi, vaikke dat lea smiehttamuša 7 artihkkala bokte ipmirduvvon riehta.

Artihkkal 37: Buhtadus ja oassi dinestusas

Guoskkahallan sámiin galgá leat vuoigatvuohta oažžut buhtadasa buot vahágiid ovddas mat deaividit sidjiide dakkár doaimmaid geažil maid artihkkala 36 nubbi ja njealját lađas fátmastit. Jos riikka iežas lágain leat dakkár mearrádušat sutnje, guhte oažžu lobi viežžat luondduriggodagaid, ahte son galgá máksit divada eananeaiggádii dahje luoitit sutnje doaibmavuoittus oasi, de dán lohpedoallis galgá leat seammalágan geatnegasvuohta daid sámiide maid, guđet árbevirolaččat leat geavahan ja ain geavahit áššáigullelaš guovllu.

Dán artihkkala mearrádušat eai mearkkaš makkárge ráddjema riikkaidgaskasaš lágaid addin vuoigatvuhtii oažžut oasi dan vuoittus maid luondduriggodagaid viežžan buktá.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohus manna guhkkelii go našunála láhkaásaheapmi ja dat riikkaidgaskasaš geatnegasvuođat maidda Suopma lea čadnon.

Sámekonvenšuvdnaárvalusas lea namalassii ákkastallon buhtadusmearrádušat dainna ahte artihkkala mearrádušat čuvvot dal juo dábalaš nášuvnnalaš láhkaásaheami, sápmelaččaid vuoigatvuođain galgá leat seamma opmodatsuodji go eará priváhtavuoigatvuođain. Sámedikki lea álki čuovvolit konvenšuvdnaárvalusa ákkaid. Moanain eará lágain lea juo dál vahátbuhtadusa guoskevaš mearrádušat, mat sulastahttet daid mat dás leat ovdalaš namuhuvvon. Sámiid vuoigatvuođain mat eai leat giddodatregisteris, lea seamma opmodaga vuodđoláhkasuodji iige daidda beali váldin leat álo vejolaš oba vuodđoláhkaásahanortnegis addon lágas, nugo vuodđodorvováljagoddi lea iežas cealkámušain cealkán jagis 1978 otná beaivái.¹⁰ Artihkkalárvalus ii sámedikki mielas mana guhkkelii go Suoma láhkaásaheapmi. Buhtadusa oažžun vahága dagahan doaimma dinestusas ii leat Suoma láhkaásahusas ásahuvvon, muhto artihkkal 37 deattuhage daid osiin ášši lasihemiin doahpaga jus. Riikkaidgaskasaš rievtti dásis ges divvaga oažžun vahága dagahan doaimma sisaboadus lea nannejuvvon ILO-soahpamuša 15 artihkkala 2 čuoggás ja álgoálbmotjulggaštusa 28 artihkkalis. Nuppe dáfus konvenšuvdnaárvalusa 37 artihkkala 2 lađđasis deattuhuvvoge dákko bokte ahte geatnegasvuohta šaddá dušše dalle jos buhtadus lea mearriduvvon riikkaidgaskasaš rievttis. Sámedikki oaidnu lea ahte artihkkal ii sistisdoala váttisvuođaid dađi eambo láhkaásaheami dahje riikkaidgaskasaš rievtti bealisge.

Artihkkal 39: Eananviidodagaid ja resurssaid hálddašeapmi

Buohtalagaid daiguin vuoigatvuođaigne mat sámiin leat eaiggáduššanriektin ja opmodatriektin, sámedikkiin galgá leat vuoigatvuođa leat mielde mearrideamen guovlluid almmolaš hálddašeami artihkkala 16 mielde, nugo oidno artihkkalis 34 ja 38.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

¹⁰ Dat cealkámušat leat logaldallon ovdalaččas 34 artihkkala kommeanttaid bokte.

Artihkkalevttohus lea čallon nu rabas ahte dan sisdoalu lea váttis áddet. Evttohusa sisdollui heivejuvvon čujuhusaid vuodul sáhtá dulkot ahte sáhka livččii šiehtadallangeatnegasvuoda ollašuhttimis maid dai evttohusas oaivvilduvvon guovlluid almmolaš hálddahussii guoskevaš hálddahuslaš áššiin. Artihkkalevttohusas ii boađe ovdan, maid almmolaš hálddahusain evttohusas oaivvilduvvo ja maid almmolaš hálddahusa doaimmaid evttohus sáhtášii guoskat.

Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagoddi ja dan ovdal juo Suoma ráđdehus sámiid vuodđorivttiid ásahettiin lea guhkás čuvgen geainnu, mii oaivvilda ahte sámedikki galgá váldit vuhtii lánkaásahanvállmmaštallama ja eará guovddáš gažaldagaid válmmaštallamis dál juo. Daid oasis čujuhuvvo ovdal evttohuvvon áššiide. Sámekonvenšuvdnaárvalusas lea ges čielgasit bukton ovdan mii artihkkala dárkkuhus lea. Artihkkala lea vejolaš njuolga ovttaštittit konvenšuvdnaárvalusa 16 artihkkalin, iige nu movt smiehttamušas celko. Sámedikki mielas artihkkala sáhtá dohkkehit dakkárin.

Artihkkal 40: Birasgáhtten ja birashálddašeapmi

Stáhtain lea ovttasbarguineaset sámedikkiiguin geatnegasvuodta gáhttet luonddu aktiivvalaččat ja ná sihkkarastit artihkkaliid 34 ja 38 mielde sámiid eanan- ja čáhceviidodagaid bistevas ovdáneami.

Sámedikkiin galgá leat vuoigatvuoda leat mielde mearrideamen artihkkala 16 mielde birashálddašeamis mii guoská dáidda guovlluide.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalevttohusa 2 laddasa oasis sáhttit čujuhit ovddit bihtás evttohuvvon áššiide. Artihkkalis dahje dan ákkastallamiin ii boađe ovdan, maid birashálddašeamiin artihkkalis oaivvilduvvo ja makkár birashálddahusa áššiide livččii 16 artihkkala sullasaš šiehtadallanvuoigatvuoda ja dohkkehanmeannudeapmi livččii daid oasis.

Suoma vuodđolágas lea juo dál obbalaš njuolggadus das ahte ovddasvástádus luonddus ja mánggabealatvuodas, birrasis ja kulturárbbis gullá buohkaide (vuodđolága 20 §). Suomas birashálddahussii lea sajáiduvvan dulkojupmi. Artihkkal guoská birasministeriija ja báikkálaš birasguovddážiid (j. 2010 rájes ealáhus-, johtolat- ja birasguovddážiid) barggu. Birasgáhtten meidne birasgáhttema vuhtiiváldima lánkaásaheamis, prográmmain ja konkrehta doaimmain. Dáid áiggiid Suoma sámedikki vejolašvuodas searvat birasgáhttendoaimmaide earágo iežas doaimmaid bokte, lea álgagiid ja cealkámušaid addin. Sámedikkis lea iežas bistevas ovdáneami plána, muhto dat ii lean ollašuhtton movtge, vaikke stáhtaráđdi lea mearridan dan doibmii bidjameis juovlamánus 2007 dainna lágiin ahte sámi bissovas ovdáneami prográmma linjat galget fuomášuvvot eatnama geavaheamis ja luondduriggodatplánain.

Sámedikki oaidná ahte artihkkal meidne vuosttažettiin stáhta geatnegasvuoda jearrat ráđi sámedikkis dálkkádatrivdama dustemis ja birasgáhttema guoskevaš lánkaásaheamis. Dan lassin artihkkal geatnegahtta ahte birashálddahus livččii ráđđádallan ja ovttasbargomekanismat birrasa gáhttengažaldagain. Daid geatnegasvuodaid livččii álki ollašuhttit juo biodiversitehtasoahpamuša vuodul.

3.5 Kapihttal V: Sámi ealáhusat

Artihkkal 41: Sámi ealáhusaid suodjaleapmi

Sámi ealáhusaid ja resursageavaheapmái galgá leat earenoamáš suodjaleapmi, lágalaš dahje ekonomalaš doaimbajuiiguin, dan mielde man deatalaččat dat leat kulturvuodđun.

Sámi ealáhussan ja resursageavaheapmin adnojuvvo dakkár doaimma mii mearkkaša ollu sámi báikkálaš servodaga seailuheapmái ja ovddideapmái.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala mearrádusat eai livččii ruossalasat vuodđolágain dahje Suoma čatni riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaiguin, dan ektui jus mearrádusat guoskkahivčče árbevirolaš sámi ealáhusaid. Ođđa ealáhusat eai leat dakkár árbevirolaš ealáhusat.

Eará našunála lánkaásaheami oasil ferte váldit vuhtii ahte lánkaásaheamis, mii dál lea fámus, daddjo ahte sámiid ruovttuguovllus árbevirolaš ealáhusaiguin bargi olbmot leat stáhta eanan- ja čáhceguovlluid geavaheami ektui gaskaneaset dásseveardásaš sajádagas.

Dan lassin ferte gávnnavuvvot ahte artihkkala sullasaš earenoamáš suodjaleami ollašuttin sáhtá gáibidit Eurohpá uniovnna searvansoahpamuša beavdegirji n:o 3 mielde EU:a ráđi ovttamielalaš mearrádusa.

Sámedikki oaidnu lea ahte smiehttamusa ákkat artihkkal 41 bokte leat rivttes guvlui. Ákkastallamis gávnnavuvvo ahte ealáhusaid earenoamáš suodjaleapmi gáibida rievdadusaid našunála lánkaásaheapmái. Rievdadusdárbu lea earenoamáš suodjaleami oktavuodas báikkálaš álbmoga dálá lága olis hárbjuvvon sullasaš ealáhusaide. Sámediggi čujuha juo ovdal gávnnavuvvon áššái: dalle go gielalaččat barget árbevirolaš ealáhusaiguin, dat lea juridihkalaččat oppalašvuoigatvuohta, ii priváhtvuoigatvuohta. Dain ii leat nappo vuodđolága suodji. Danin ealáhusaide guoskevaš lánkaásaheapmi sáhtá rievdaduvvot dábálaš lánkaásahanortnegis (dan mii guoská boazodoalu lea veardideamis earenoamážit maid PeVL 8/1993 vp).

Sámedikki oaidnu lea ahte Suoma dálá vuodđolánka ii ollašuva sámi ealáhusaid suoji bealis. Sámediggi čujuha ee. Eurohpá uniovnna searvanbeavdegirji sámeálbmoga earenoamáš sajádaga guoskevaš beavdegirji n:o 3. Beavdegirji fátmasta dakkárin dál juo boazodoalu sámi ealáhussan. Beavdegirji sáhtá goittotge maid viiddiduvvot fátmastit eará sámiid árbevirolaš ealáhusaid nugo mat meahcásteami ja guolásteami. Dat sáhtáši gáibidit Eurohpá uniovnna ráđi dohkkeheami. Sámedikki linjá mielde sápmelaččaid rivttiid ollašuttinbargu galgáge čujuhuvvot namalassii sámiid árbevirolaš ealáhusaide ja eará ealáhusaide main lea seamma vuodđu.

Artihkkal 42: Boazodoallu sámi ealáhussan

Boazodoalus, mii lea earenoamáš ja árbevirolaš sámi ealáhus ja kulturilmma, leat árbevierut vuodđun maid geažil das galgá leat earenoamáš lágalaš suodjaleapmi.

Dainna ulbmiliin Norgga ja Ruota galgaba sámiid boazoguohtunguovlluin seailuhit ja ovddidit boazodoalu sámiid sierravuoigatvuohtan.

Vuhtiválddedettiin beavdegirji nr. 3, sámiid álgoálbmotdili birra, mii lea soahpamušas searvat Eurohpálaš lihtui, Suopma váldá badjelassat nannet sámi boazodoalu dili.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Vuodđolágas ii boađe eastta artihkkalas evttohuvvon sámiid boazodoalu suodjaleapmái. Dego 41 artihkkalage bokte lea gávnnavuvvon, dán oktavuodas ferte váldit vuhtii ahte lánkaásaheamis, mii dál lea fámus, daddjo ahte buot boazodoaluin sámiid ruovttuguovllus bargi olbmot leat boazodoalu bargama ektui gaskaneaset dásseveardásaš sajádagas.

Boazodoalu ektui ii leat Suoma čatni álbmotjuridihkalaš earenoamášmearrádusat earret Eurohpá uniovnna searvansoahpamuša beavdegirji n:o 3:a mearrádusat.

Artihkkal 3 lađđasa oasis lea eahpečielggas, mii das oaivvilduvvo sámi boazodoalu dili nannemin. Artihkkala ii sátnehámis bealis sáhte dulkojuvvot ásahtit Supmii geatnegasvuoda juolludit sámiide oktovoigatvuoda bargat bohccuiguin.

Sámediggi hálida čalmmustahttit ahte dilli orru dakkár ahte boazodoalu iešguđetge ládje guoskevaš lánkaásaheapmi ii dála dilis ovddiduvvo dan guvlui, mii livččii seammasullasaš artihkkaliin dahje bargajoavkku smiehttamušain. Orru ahte boazodoalu guoskevaš lánkaásaheapmi čadat rievdaduvvo dohko guvlui ahte boazodoallu livččii dušše oassi eanandoalu, iige baicca sáme kultuvrra vuodđoeaktu. Sámediggi ii sáhte dohkkehit dakkár ovdáneami ja atná ahte dat lea vuostálas sáme kultuvrra sujiin ja davviriikkalaš sáme konvenšuvdnaárvalusain.

Artihkkal 43: Boazodoallu riikkarájiid rastá

Sámiid vuoigatvuoha riikkarájiid rasttildeaddji guohtuneatnamiidda atná vuodđunis árbevieru.

Jos vuoigatvuodas lea šihthojuvvo sámesiiddaid gaskka, siiddaid ja orohagaid gaskka riikkarájiid rasttildeaddji guodoheamis, de dat šiehtadusat galget leat fámus. Jos čuožžila riidu dakkár šiehtadusa ipmárdusas dahje geavaheamis, de goabbáge bealli sáhtta bidjat ášši riidočoavdinlávdegodái, vai dat dan mearrida. Dakkár riidočoavdinlávdegotti čoahkádusa ja dan bargovuogi várás gustojit dárkilis njuolggadusat maid buot golbma sámedikki mearridit ovttasrádiid. Áššebealis mii ii duđa riidočoavdinlávdegotti mearrádussii, galgá leat vuoigatvuoda doalvut ášši duopmostuolu ovdii dan riikkas mas guohtuneanan lea.

Jos ii leat dohkálaš šiehtadus sáme gilážiid, siiddaid dahje orohagaid gaskka, muhto baicce gustojeaddji riikkaidgaskasaš soahpamuš guohtunvuoigatvuodaid alde, de galgá dat soahpamuš geavahuvvot. Dat guhte jáhká alddis leat viidat guohtunvuoigatvuoda árbevieru addin rievttalaš vuodus go maid riikkaidgaskasaš soahpamuš addá, galgá dattetge heađuškeahtá sáhttit geahččalit gáibádusaidis duopmostuolus dan riikkas mas guohtunguovlu lea.

Bargajoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála lánkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Suoma ja Ruota ja maid Suoma ja Norgga gaskasaš boazoáiddiid ja rádjáordnemiid guoskevaš soahpamušat eai daga vejolažžan rájiid rasttildeaddji boazodoalu.

Sáme gilážiid, siiddaid ja bálgosiid gaskasaš soahpamušaid doaibmamii bidjan gáibidivččii Suoma dálá lánkaásaheami ja ovdan namuhuvvon Suoma ja Norgga ja maid Suoma Ruota gaskasaš soahpamušaid rievdadeami.

Artihkkala geatnegasvuodaid deattuheapmi boahtá Suoma ektui nu garrasit ovdan daningo Suoma stáhta sajádat meroštallojuvvui odđasit earenoamážit 1809 Hamina ráfi oktavuodas. Dalle Suoma Sápmi/Lappi, dego earáge Suopma, laktojuvvui oassin Ruošša. Álbmotjuridihkalaš geahčasteamis lea vuolggasadjin ahte dán earu ja loahpalaččat Suoma iehčanasvuoda dihte, dološ riikkaidgaskasaš geatnegasvuoha ii čana Suoma otná beaivvi dilis. Smiehttamuša ákkat leat sámedikki mielas ovttaláhkai riehta, ja rájaid rasttildeaddji boazodoalu ollašuvvama eaktun livččii sihke našunála lágaid rievdadeapmi ja maid odđa guovttigaskasaš soahpamušaid ášši guoskevaš stáhtaid gaskkal. Sámediggi fuomášuhtá ahte sáhka ii leat juridihkalaččat áibbas odđa soahpamušain: dain lea vuodđu Suoma historjjás oassin Ruota ovdal jagi 1809. Loahpa loahpas odđa soahpamušaid ráhkadeapmi gáibidivččii ahte guohtunvuoigatvuoda áššiin livččii daid siiddaid ja sápmelaš boazodolliid oktiičanastumiid ovttaoavilvuoha.

3.6 Kapihttal VI: Konvenšuvnna čadaheapmi ja ovddideapmi

Artihkkal 46: Nášunála čadaheapmi

Vai dát konvenšuvdna geavahuvvošii nu ovttaláhkai go vejolaš, de stáhtat galget njuolggá dahkat konvenšuvnna mearrádusaid anihahtti riikkaláhkán.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkalis mearriduvvo ođđa álbmotjuridihkalaš geatnegasvuohta, mii ovdal evttohuvvon várrejumiiguin lea seammasullasaš Suoma vuodđolága čuovvu meannudanvugiin.

Smiehtamušas lea dulkojuvvon ahte vuodđolága 95 §:a 1 momeanttas stáhtasoahpamuša ja eará riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid láhkaásaheapmái gullelaš mearrádusat biddjojit fápmui lága bokte. Muđui riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid bidjá fápmui presideantta ásaheami. Riikkaidgaskasaš soahpamuša láhkaásaheami suorgái gullelaš mearrádusat biddjojit fápmui seamma dássái go lágát ja ges eará go lága suorgái gullelaš mearrádusat biddjojit fápmui ásaheami bokte. Jus artihkkalis oaiuvduvvo dat ahte buot soahpamušmearrádusat galget njuolga heivehuvvot riikkaláhkán, de artihkkal gáibida vuodđolága rievdeami. Sámedikki mielas soahpamuša galggašii heivehit nu viidát go vejolaš ja ahte artihkkal galgá biddjot oassin konvenšuvnna. Artihkkala mearrádus lea guovddáš oassi konvenšuvnna ja dat doarju artihkkala 1 njuolggadusa konvenšuvnna ulbmilis.

Artihkkal 47: Ekonomalaš geatnegasvuođat

Stáhtat ovddasvástidit ekonomalaš resurssaid mat dárbbasuvvojit dán konvenšuvnna mearrádusaid čadaheapmái. Dán golmma riikka oktasaš golut juogaduvvojit gudege riikka sámiid logu mielde.

Earret daid dáhpáhusaid maid artihkkala 35 nubbi lađas namaha, de galgá sámiide leat vejolaš oazžut dakkár ekonomalaš veahki maid dárbbasit ovdalge sáhttet oazžut geahččaluvvot duopmostuoluin prinsihpalaččat deatalaš áššiid mat gullet dán konvenšuvnna vuoigatvuođaide.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuođaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađas ii leat problemáhtalaš Suoma rivttiin dahje Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaiguin dainna eavttuin ahte substánsaartihkkalat heivejit oktii Suoma rivttiin ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaiguin. Artihkkala 2 lađas baicca sáhtta leat problemáhtalaš vuodđolága ovtaveardásašvuođaprinsihpaid ja Eurohpá olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 6 artihkkala dáfus.

Smiehtamušas čujuhuvvo smiehtamuša čuoggái gos giedahallo artihkkala 35 mearrádus. Dan oktavuodas lea dulkojuvvon ahte artihkkal 35 (ja dan čuovvu nappo maid artihkkal 47) sáhtta leat ovttalágan vuodđolága 6 §:a ovtaveardásašvuođaprinsihpain ja ovdamearkka dihte Eurohpá olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 6 artihkkalis dorvvastuvvon vuoiggalaš riektemeannudeami, equality of arms-prinsihpain. Dan oasil ferte gávnnavuvvot ahte dohkálaš siva dihte ja go čuovvut positiiivlaš earenoamáš meannudeami, sáhtta spiehkastuvvot vuodđolága 6 §:a váldonjuolggadusas, mas daddjo ahte olbmot leat ovtaveardásaččat lága ovddas. Eurohpá olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 6 § artihkkalis dorvvastuvvon vuoiggalaš riektemeannudeamis ferte gávnnavit ahte equality of arms-prinsihppa eanáš doarju sámiid vuolggasajis evttohuvvon artihkkala nuppi lađđasa mearrádusa. Smiehtamušas ii leat geahčaduvvon obanassiige gažaldat das, makkár mearis konvenšuvnna oaiuvduvvon gažaldagat oppalohkái gullet ”civil rights and obligations – droits et obligations de caractère civil” biirii Eurohpá olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 6 (1) artihkkala ektui. Sámedikki searvá dasa mii lea ákkastallamis celkon aghte almmatge stáhtaid áššáigullelaš ekonomalaš geatnegasvuođaid haga

soahpamuša ulbmil ii soaitte nagoduvvo ollašuhttot. Sámediggi ii oainne smiehttamušas daid namuhuvvon váttisvuodaid ovttaveardásašvuodaprinsihpain heiveheami ektui dahje Eurohpá olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 6 artihkkala ektui.

3.7 Kapihttal VII: Loahppamearrádusat

Artihkkal 48: Sámedikki dohkkeheapmi

Dát konvenšuvdna galgá, maŋŋilgo dasa lea vuolláičállojuvnon, biddjojuvvot golmma sámedikki ovdii vai dat dohkkehivčče dan.

Áššedovdibargojoavkku mielas (s. 267) lea vealtatmeahttun ahte riikkaid sámedikkiin galgá leat ovttaoavilvuohta konvenšuvnna sisdoalus. Danin áššedovdibargojoavku lea čoavdán ášši nu ahte konvenšuvnna dohkkeheapmi ja fápmui boahdin gáibida sámedikkiid dohkkeheami. Sámedikki mielas artihkkala mearrádus galgá váldot mielde konvenšuvdnii. Mearrádus lea seammasullasaš ILO-soahpamušas váldon prinsihpaiguin.

Artihkkal 49: Ratifikašuvdna

Dát konvenšuvdna galgá ratifiserejuvnot. Ratifikašuvdna sáhtá ollašuvvat easkka maŋŋilgo dat golbma sámedikki leat dan dohkkehan artihkkala 48 mielde.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Konvenšuvdnaárvalusa 48 ja 49 artihkkaliid mearrádus sámedikkiid dohkkehanválddis lea ruossalasat vuodđolága 1, 93 ja 94 §:ain. Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuodain ii baicca gávdno eastta dakkár mearrádussii.

Sámediggi lea ovttaoavilis smiehttamušas evttohuvvon áddejumiin ahte Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuodain ii gávdno eastta artihkkala dohkkeheapmái. Artihkkal galgá dohkkehuvvot dakkárin. Konvenšuvnna lea sáhka sámiiid álgoálbmogiin guoskevaš vuoigatvuođain ja livččii konvenšuvnna vuostá jos sidjiide guoskevaš soahpamuš, go váldo vel vuhtii 1 artihkkala mearrádus konvenšuvnna ulbmilis, ii gáibidivččii sápmelaččaid dohkkeheami.

Artihkkal 51: Konvenšuvnna nuppástuhttin

Dán konvenšuvnna nuppástuhttin dahkkojuvvo golmmain sámedikkiin ovttasrádiid ja artihkkala 48 mearrádusa mielde.

Nuppástusat fámuiduvvet dán konvenšuvdnii golbmalot beaivvi maŋŋil dan beaivvi go soahpamušdahkan leat diedihan norgalaš olgoriikkadepartementii ahte sii leat dohkkehan daid.

Duodaštussan dása soahpamušdahkan áirasat leat vuolláičállán dán konvenšuvdnii.

Nugo dáhphuvvai .....s ..... 20.... ovtta eksemplára suomagillii, dárogillii, ruotagillii ja sámegillii, mas buot teavsttat gustojit ovttaláhkai.

Bargojoavkku oaidnu artihkkala oktavuodas Suoma vuodđoláhkii ja eará našunála láhkaásaheapmái ja riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtageatnegasvuodaide maidda Suopma lea čadnon:

Artihkkala 1 lađđasa mearrádus lea problemáhtalaš vuodđolága 1. 93. 94 §:aid dáfus. Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuodain ii boade eastta dakkár mearrádussii. Muđui artihkkala mearrádusat leat seamma sullasaččat davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš stáhtasoahpamušortnegiin.

Lea fuomášanevra ahte konvenšuvdnaárvalus ii sisttisoala mearrádusaid konvenšuvnna nohkamis, oassebeliid luohpamis dahje várremis. Dakkárat leat ovdamearkka dihte Eurohpá olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 58 artihkkalis (eretcealkin) ja 57 artihkkalis (várremat).

Sámedikki mielas Suoma riikkaidgaskasaš geatnegasvuodain ii leat eastta artihkkala dohkkeheapmái dakkárin. Artihkkala mearrádusat leat seammassullasaččat davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš stáhtasoahpamušvuogádagain. Sámedikki mielas artihkkala mearrádusat galget dohkkehuvvot dakkárin seamma ákkaiguin go artihkkal 49 konvenšuvnna ratifikašuvnnas.

Anáris 16.12.2009

Klemetti Näkkäljärvi
Sámedikki ságájođiheadđji

Rauna Rahko
Má. áššemeannudeaddji

MIELDDUS 1:

**SÁMEDIKKI ÁRVVOŠTALLAN SÁMEKONVENŠUVDNABARGOJOAVKKU
SMIEHTTAMUŠA IV DUOGAŠČIELGGADUSSII**

Diehtun:

Vehádatáittardeaddji

Vuodđoláhkaválgoddi

Vuoigatvuohtakánsler

ON:a olmmošvuoigatvuohtadárkkisteaddji Martin Scheinin

Sámi Parlamentáralaš Ráđđi